

GENÇLİK, MADDE BAĞIMLILIĞI VE KORUNMA YOLLARI

(Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım)

Yrd. Doç. Dr. İrfan BAŞKURT*

ÖZET

Bu makalede madde, madde bağımlılığı ve gençlik konusu ele alınmaktadır. Konu genel olarak beş ana başlık altında işlenmektedir. İlk iki bölümde madde ve madde bağımlılığının tanımları ile bazı madde türleri üzerinde durulmaktadır. Üçüncü bölümde, çocukları/gençleri madde kullanmaya iten psiko-sosyal sebepler, eğitim dahil çeşitli açılardan tartışılmakta; dördüncü bölümde, modern tıbbın verileri ile İslam dininin madde kullanımına getirdiği yasaklama arasında bağlantı kurulmakta olup, zararlı maddelere karşı çeşitli korunma yollarına ise beşinci bölümde yer verilmektedir. Sonuç ve öneriler bölümünde ise, uyuşturucu bağımlılığı ile başa çıkma konusunda kişisel tavsiye ve önerilerde bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Madde, Madde Bağımlılığı, Gençlik, Korunma Yolları.

SUMMARY

YOUTH, DRUG ADDICTION AND PROTECTION WAYS (A Psychological And Social Approach)

The aim of this article is to discuss the problem of drugs, drug addiction and youth. The article has five chapters. The first two chapters deal with the definition of drugs and drug addiction. The third chapter deals with the psychological and social reasons behind the using drugs of youngs. The fourth chapter presents Islamic point of view of drugs considering modern medical datas. The last chapter discusses the ways of protection against drugs. In the result of the article I will offer personal advice and recommendations to struggle with drug addictions.

Key Words: Drug, Drug Addiction, Youth, Protection Ways.

GİRİŞ

Çocuklar, geleceğe gönderilen canlı mesajlardır. Biyolojik açıdan gençler, çocukların ne olduğu veya olmadığına dair açık talimatlar içermemektedir. Ancak, ham kabiliyetlerle yüklü olarak dünyaya gelen insan, eğitim ve öğretim sayesinde sürekli öğrenir, gelişir ve değişir.

* İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı Başkanı

İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 8, Yıl: 2003

Toplumlar, biyolojik olarak sosyo-kültürel yapılarını geleceğe taşıma, yeniden üretme imkan ve kabiliyetine sahip değildirlir. Dolayısıyla, toplum ve topluma ait kültürlerin geleceğe taşıyıcıları olan çocuklarını, beden ve ruh sağlıklarının korunması ve varsa aksayan yönlerin düzeltilmesi yetişkinlerin görev ve sorumluluk alanına girmektedir. Bu sebeple, çocukların sağlıklı yetiştirilmeleri, geleceğe yönelik ümit ve kaygı taşıyan her toplumun temel meselelerindendir. Toplumların ileriye dönük doneleri olan çocukların, sağlıklı bir şekilde geleceğe taşınması, devletlerin de sağlıklı bir sosyal yapıya ve uzun bir ömre sahip olacakları anlamına gelmektedir.

Toplumların sağlıklı ve sağlam bir yapıya sahip olup olmadıkları, siyasi, sosyal, ekonomik, sağlık ve eğitim gibi alanlardaki refah standartlarının yüksekliği veya düşüklüğü ile anlaşılabilir. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, ekonomik imkansızlıklar, ahlaki çözümler, sağlık sorunları, sarhoş edici ve uyuşturucu madde kullanımı gibi hususlar, bireysel ve toplumsal hayatı tehdit eden faktörlerdir. Ahlaki çöküş ve gençlik ile ilgili problemler, bütün dünya ülkelerinde az ya da çok bulunmaktadır. Söz konusu problemler arasında özellikle genç nesli ilgilendiren madde kullanımı ve bağımlılığı ile ilgili gelişmeler dikkat çekmektedir.

Gerçi, günümüzde pek çok ülke, madde bağımlılığı kapsamında bulunan alkol ve uyuşturucu gibi maddelerin kullanımından ülkemize göre çok daha büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Ancak, ülkemizde de, özellikle genç nüfus arasında madde bağımlılığı hızla yayılmaktadır. İşte bu yazımızda, söz konusu meseleyi ele alarak, problemin çözümsüz hale gelmeden dikkatleri konu üzerine çekmeyi amaçlamaktayız.

I-MADDE VE MADDE BAĞIMLILIĞI

A-Madde

Madde denilince, “duyularla algılanabilen ve bölünebilen nesne” akla gelmekle birlikte, makalede teknik ve özel anlamda kullanılmaktadır. Buna göre madde, insanlara sarhoşluk veren, akim aktivitelerini yerine getirmesine engel olan bedensel ve ruhsal hayatın

sağlığını bozan alkol, tütün, eroin, kokain, haşhaş ve ilaçlar gibi uyuşturucular kastedilmektedir.¹

B-Madde Bağımlılığı

Kullanılan maddeye uzun süreli fizyolojik ve psikolojik bağımlılık gösteren kişinin, bireysel, toplumsal ve mesleki yaşamının kötüleşmesi şeklinde ortaya çıkan madde kullanımı rahatsızlığına madde bağımlılığı denilmektedir. Hayatın kötüleşmesiyle ilgili olarak, iş, okul veya ev hayatındaki temel yükümlülükleri yerine getirememek, maddeyle ilgili yasal sorunlar ile bireyler arası ilişkilerde problemler yaşamak veya mevcut sorunları ağırlaştırmasına rağmen maddeyi kullanmak gibi hususlar söylenebilir. Ancak, bu teşhisin konulabilmesi için, madde kullanımının uzun bir dönemde sık sık tekrarlanması; alman maddeye karşı tolerans gelişmesi, yani kişinin aynı sonucu almak üzere kullandığı maddenin kesilmesi veya azaltılması halinde kaygı, titreme, uykusuzluk ve huzursuzluk gibi bir takım semptomların giderilmesi için maddeye ihtiyaç duyulması gerekir.²

II-MADDE TÜRLERİ

A-Sigara

Bağımlılık yapan maddelerin başında ilk olarak sigarayı ele alışımızın sebebi, sigaranın çocuk, genç ve yaşlı herkesinden insan tarafından yaygın bir şekilde kullanılmasıdır. Önemli hastalıklarla olan bağlantısı bilinmesine rağmen, toplumda çok geniş bir kullanımı yelpazesine sahip olan sigara, zarar açısından eroin ve alkol gibi diğer uyuşturucu maddelerle hemen hemen aynı özellikleri göstermektedir. Ancak, halk arasında eroin ve alkol gibi maddeler daha zararlı ve tehlikeli görülmekte, sigara ise rahatlıkla kullanılmaktadır. Sadece içerdiği zararlar, ulaşılmasının kolay oluşu ve sonuçları itibarıyla değil, aynı zamanda diğer maddelere geçiş için bir alt basamak oluşturduğu için sigara uyarıcılar arasında ayrı bir önem taşımaktadır.³ Sigara bağımlısı gençlerin büyük çoğunluğunun alkolik olmadıkları halde, alkoliklerin

¹ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat, Ankara 2000, s. 494.

² Budak, *a.g.e.*, s. 494-495.

³ <http://www.ssv.org.tr/sigarazarar/sigaravegenclik.html> (16.09.2002).

hemen hemen tamamının sigara tiryakisi olduğu belirtilmektedir. Buna göre, madde kullanmaya önce sigara ile başlanmakta, ardından alkol, sonra esrar ya da tiner ve bali gibi uçucular ile diğer ağır maddeler gelmektedir.⁴

Gerek Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) verileri, gerekse ülkemizde yapılan bütün araştırmalar, Türkiye'de bedensel, zihinsel, ruhsal ve toplumsal hayatı olumsuz yönde etkileyen zararlı madde kullanımının önemli ölçüde arttığını ortaya koymaktadır. Son olarak Dünya Sağlık Örgütü'nün 18 Ocak 2003 tarihinde yaptığı açıklamaya göre, Türkiye nüfusunun %51'i sigara tiryakisidir. Sigara tüketiminin özellikle gençler ve kadınlar; hatta öğrenciler arasında artış göstermesi, başta aileler ve eğitimciler olmak üzere bütün yetkilileri konu üzerinde düşünmeye ve gerekli önlemleri almaya davet etmektedir. Çünkü, öğrenciler arasında sigaraya başlama yaşı 11'e kadar inmiştir. Son 5 yılda (11-19 yaş arası) 5 milyon gencin sigaraya başladığı bildirilmektedir. Sigara kullanımı, insanların bilinç altına yerleşmiş ve doğal bir davranış haline gelmiştir. Araştırmalar, sigaranın yol açtığı ölümlerin, trafik, terör, iş kazaları vb. tüm ölümlerden çok daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır.⁵

Ülkemizde liseli öğrenciler arasında sigara kullanımının %70 olduğu tespit edilmiştir. Bu oran, dünyadaki tüketim oranlarıyla kıyaslandığında, Türkiye'nin yine ilk sıralarda olduğunu göstermektedir.⁶

Mimar Sinan Üniversitesi'nin 1997-1998 yıllarında 720 öğrenci arasında yaptığı araştırmaya göre, üniversiteli öğrencilerin %38.6'sının sigara kullandığı kaydedilmiştir.⁷ Aynı doğrultuda Mersin Üniversitesi'nin yaptığı araştırmaya göre, kız ve erkek öğrencilerin %24.7'sinin sigara içtikleri belirlenmiştir. Sigara içme sıklığı sınıflar ilerledikçe artmaktadır. Buna göre oranlar birinci sınıfta %18.8, ikinci

⁴ <http://www.alkolmadde.com/gençlik.htm> (16.09.2002).

⁵ <http://www.ssv.org.tr/sigarazarar/istatistikler.html> (16.09.2002).

⁶ <http://www.ntvmsnbc.com.com/news/122079.asp> (16.09.2002).

⁷ Yasemin Derelioğlu, *Üniversite Öğrencilerinin Psiko-Aktif Madde Deneyimleri*, M.Ü. E.B.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1998, s. 2.

sınıfta, %22.1, üçüncü sınıfta %27.7, dördüncü sınıfta 31.8 şeklinde bir gelişme göstermektedir.⁸

Türkiye'deki araştırmalar, 18 yaş üzerindeki yetişkinlerin %45'inin sigara bağımlısı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu oran, batı ülkelerinde %20, ABD'de ise %19'dur. Aym doğrultuda WHO'nun tespitlerine göre Türkiye, sigara bağımlılığında kaynaklanan hastalıkların tedavisi için her yıl bir milyar dolar ödemektedir.⁹ Sigaranın bu denli fazla tüketimi, özellikle kadın ve gençler arasında artış göstermesi, hem sağlık, hem de ülke kaynaklarının boş yere harcanması bakımından bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Dünya sağlık örgütü WHO'nun yaptığı araştırmalar, gelişmiş ülkelerde alınan çeşitli tedbirler ve insanların sigaranın zararlarına karşı bilinçlendirilmesi yoluyla, son yıllarda sigara tüketiminin hızla gerilediğini göstermektedir. Ancak, bu ülkelerde piyasalarını kaybeden sigara üreticisi firmalar, yeni gelişmekte olan ve eğitim düzeyi düşük olan ülkelere yönelmektedirler. Bu tehlikeyi gören WHO, sigarayla mücadele için küresel reklam yasağı getirerek, bütün dünyada bağlayıcı olacak kontrol kurallarını belirlemek istemektedir. Fakat, kendi ülkelerinde halkını sigara alışkanlığından korumak için çok sıkı önlemler alan ABD ve AB ülkeleri, WHO'nun tüm dünyada geçerli olacak bu önlemlerine karşı çıkmaktadırlar. Batıda ve diğer gelişmiş ülkelerde, sigara tüketimi azaldığından, az gelişmiş ülkelere yönelen sigara firmalarının, söz konusu yasağa karşı çıkışlarının sebepleri ortadadır.¹⁰ Fakat, sigara tüketiminin azaltılması yönünde alınacak olan tedbirlerin hayata geçirilebilmesi için, aile, okul, sivil kuruluşlar ve devletin ilgili birimlerinin iş birliği yapmaları gerekmektedir.

Sigara içenlerin içme sebepleri olarak, örnek alma, arkadaş grubunun içmesi, merak ve ergenlik döneminin doğal bir yansıması olarak karşı tarafın dikkatini çekme gibi birtakım unsurlar rol oynamaktadır. Diğer taraftan, askerlik görevinin de sigaraya başlamada rol oynadığı belirlenmiştir. Yapılan araştırmalar bunu doğrulamaktadır.

⁸ http://www.mersin.edu.tr/haberler/haber_ayrinti.php?num=201 (16.09.2002).

⁹ <http://www.ntvmsnbc.com.com/news/121543.asp#BODY> (16.09.2002).

¹⁰ <http://www.ntvmsnbc.com.com/news/121543.asp#BODY> (16.09.2002).

Mesela, askerlik öncesi sigara içme oranı %49.7 iken, bu oran askere geldikten sonra %12.7 oranında artmıştır. Sigara kullananların, %51.7'sinin askerlikte sigara kullanımını artırdıkları saptanmıştır. Neden olarak da, %71.8 oranında sıkıntı ve bunalım, %15.6 oranında yalnızlık, %5.8 oranında ikram, %6.8 oranında ise çoğunluğa uyma gösterilmiştir. Yine sigara kullanan bu grubun aileleriyle ilgili sigara kullanma durumları şöyledir: Babaların %52.6'sı, annelerin %3.8'i, erkek kardeşlerin %23'ü, kız kardeşlerin %1.1'i sigara kullanmaktadır. Tüm fertleri sigara kullanmayan aileler, grubun %19.6'sını oluşturmaktadır.¹¹

Sigara tiryakilerinin sigara içme isteklerini tetikleyen sebepler olarak gergin olma, dikkati toplama, can sıkıntısı, üzüntü ve sinirli olma durumunu gösterebilirler, bunlara ek olarak güçlü bir uyarıcı olan nikotinin insan psikolojisinde oluşturduğu etkinin unutulmaması gerekmektedir. Çünkü, nikotin sigara içeni uyarmakta, beyine sürekli nikotin isteme mesajı göndermekte ve insanda sigara içme arzusu meydana getirmektedir.

a-Tütünde Bulunan Zararlı Maddeler

Yukarıda sigaranın ekonomik ve sağlık açısından bir takım sonuçlarına işaret edildi. Ekonomik bakımdan temel ihtiyaçlar ve kültürel hayatın geliştirilmesi için kullanılabilir olan imkanların yakılarak yok edilmesi ve genel olarak hadiseye bakıldığında ise, ülke kaynaklarının boş yere harcanmasının akılcı bir mantık olmadığı ortadadır. Ancak hadisenin başka bir yönü ise, sigaranın zararının sadece ekonomik kayıplarla sınırlı kalmadığıdır. Bununla birlikte, sigaranın yol açtığı hastalıklar ve bunlardan kurtulmak için harcanan zaman ve enerji ile hayatın kalitesini bozduğu göz önüne alındığında, meselenin çok ciddi ve tehlikeli bir durum gösterdiği daha iyi anlaşılacaktır.

Sigara sadece içenlere zarar vermemektedirler. Özellikle, kapalı yerlerde içilen sigaranın, içmeyenlere verdiği zararın içenlerden daha az olmadığı tüm bilim adamlarınca ifade edilmektedir. Bu sebeple, gelişmiş ülkelerde kapalı yerlerde sigara içilecekse, en kötü yerler sigara içme odası olarak ayrılmakta ve sigara içenlere küçümseyen ve ayıplayan

¹¹ <http://www.hipnoz.net/Bagimliliklar/body bagimliliklar.html> (16.09.2002).

tavırlar takınılarak psikolojik baskı uygulanmaktadır. Hatta, bu ülkelerde sigara kültür seviyesi düşük insanların kullandığı bir madde olarak tanımlanmaktadır.

Tütünde bulunan zararlı maddelerin bazıları şunlardır:

- *Polonyum 210: Kanserojen maddesi,
- *Radon: Radyasyon,
- *Toluen: Tiner,
- *Kadmiyum: Akü metali,
- *Bütan: Tüp gazı,
- *DDT: Böcek öldürücü,
- *Hidrojen siyanür: Gaz odaları zehiri
- *Aseton: Oje Sökücü,
- *Naftalin,
- *Arsenik: Fare zehiri,
- *Amonyak,
- *Karbon: Eksoz monoksit gazı,
- *Nikotin,
- *Katran ve diğer toksik maddeler.¹²

b-Sigaranın Zararları

Sigaranın sağlık açısından zararları genel olarak şu şekilde ifade edilmektedir:

- *Ağız kanseri,
- *Diş eti rahatsızlıkları, diş çürümeleri,
- *Beyne giden oksijeni azalttığı için beyin daralması ve felç,

¹² http://www.sigara.gen.tr/zehirli_maddeler/index.html (23.09.2002).

- *Akciğer rahatsızlıkları, öksürük ve kanser,
- *Kalp krizi, damarların daralması ve kolesterol artışı,
- *Sindirim sistemi bozuklukları, ülser ve mide kanseri,
- *Hamile kadınların bebekleri sigaraya bağımlı doğarlar.¹³

B-Uyuşturucular ve Zararları

Emniyet Genel Müdürlüğünün verilerine göre, Türkiye’de henüz tehlikeli boyutlarda olmasa da, son yıllarda uyuşturucu kullanımında artış gözlenmektedir. Fakat, tüm dünyada olduğu gibi, ülkemiz gençliği için de uyuşturucular büyük tehlike oluşturmaktadır. Kullanımın az oluşu, özellikle koruyucu hekimlik açısından önem arz etmektedir. Çünkü, esas olan hastalık büyümeden, hatta ortaya çıkmadan gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Zira, günümüzde artık koruyucu hekimlik ön plana çıkmış durumdadır.

Yapılan istatistiksel araştırmalar ülkemizdeki lise öğrencilerinin %7-8’ inin en az bir kere tiner veya bali koklayıp denediğini ortaya koymaktadır. Aynı araştırmalar, düzenli olarak kullananların oranını ise %2 olarak vermektedir. Demek oluyor ki, gençler uyuşturucuyu tanımak ve denemek istemektedirler.¹⁴

Son zamanlarda açıklanan rakamlara bakılırsa, aile fertlerinin ilgisizliği, ekonomik zorluklar, şehir hayatına uyum sağlayamama ve eğitimsizlik gibi sorunların çocukları sokağa ittiğini göstermektedir. DİE verilerine göre Türkiye’de 500 bin çocuğun bakıma muhtaç olduğu bildirilmektedir. Bu çocuklar açlık, hastalık, suç işleme, tiner, bali, sigara ve afyon gibi maddeleri kullanma dahil her türlü tehlikeye açıktırlar. Söz konusu çocukların başta hırsızlık olmak üzere, her çeşit suçu işledikleri bilinmektedir. Adalet Bakanlığının konuyla ilgili verileri her yıl 90 bin çocuğun mahkemelerde yargılandığını ortaya koymaktadır. Bu çocukların %9.9’unun madde bağımlısı olduğu tespit edilmiştir.¹⁵

¹³ <http://www.sigara.gen.tr/hamilelik/index.html> (23.09.2002).

¹⁴ <http://www.arsiv.hurriyetim.com.tr/gençlik/haber2001/05/19/31hab.html> (16.09.2002).

¹⁵ Sabah Gazetesi, 26. 01.2003.

Sonuçlar, bahse konu çocukların daha çok sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelere mensup olduğunu göstermektedir. Tiner ve bali kullanımı bu çocuklar arasında yaygındır. Sosyo-ekonomik düzeyi daha yüksek olan çocuklar ise, ekstazy ve kokain gibi maddeler kullanmaktadular.¹⁶

Eroin, uyuşturucular arasında en çabuk bağımlılık yapan tehlikeli bir maddedir. Bir iki denemeden sonra bağımlılık yapmaktadır. Özellikle etkisini artırmak için buruna çekilerek veya damardan enjekte yoluyla alınmasının her zaman ölüm tehlikesi bulunmaktadır. Gençler arasında en çok kullanılan maddeler esrar (%13), heroin ve kokain (%1), ekstazy ve amfetamin gibi uyuşturucular (%4), keyif verici haplar (%4), tiner ve balidir.¹⁷

Zararları açısından uyuşturucular, temel olarak vücut ve beyin kimyasını bozmaktadırlar. Beynin çalışması ve hücreler arası ilişkiler bozulmaya uğradığı için kişi anormal davranışlar sergiler. Bireyde algı yanılgıları ve buna bağlı olarak mutlu, şaşkın, gergin ve hayal gören çarpık bir kimlik ortaya çıkar. Diğer zararları şu şekilde sıralayabiliriz:

- *Geçici güç artışı, mutluluk hissi,
- *Uykusuzluk,
- *Huzursuzluk,
- *Gerginlik,
- *Optik ve akustik halüsinasyonlar görme,
- *Tek düze davranışlarda bulunma,
- *Şaşkınlık,
- *Konsantrasyon bozukluğu,
- *Düşünme ve konuşma güçlüğü,
- *Depresyon,
- *Hayal görme,

¹⁶ <http://www.ntvntbc.com/news/122079.asp> (16.09.2002).

¹⁷ <http://www.habersaglik.com/haber/20936.asp> (16.09.2002).

- *Aşırı stres,
- *Saldırganlık,
- *Sinir hücrelerinde tekrar düzelmeyen ölümler,
- *Kas yapılarında bozulmalar,
- *Vücudun doğal salgılarının kana karışması, böbrek ve karaciğerin işlemez hale gelmesi,
- *Beyinde rahatsızlıklar, dumura uğrama, dikkat ve bellek zayıflığı,
- *Yüksek tansiyon ve buna bağlı olarak beyin kanamaları,
- *Düşük tansiyona bağlı bayılmalar ve ölümler,
- *Rüya ve hayal aleminde yaşama, umursamaz ve donuk bir yaşam felsefesi geliştirme,
- *Kaygı ve tedirginlik,
- *Düşünce dağınıklığı,
- *Zihinsel işlemlerin bozulması,
- *Yargılama yeteneğinin zayıflaması,
- *Kendinin farkında olmama,
- *İsteksizlik,
- *Bulantılar, koma, akciğer ödemi.¹⁸
- *Merkezi sinir sistemi bozukluğu, kan basıncı ve solunum artışı,
- *Zayıflama, iştahsızlık, mide ve bağırsak bozuklukları, cinsel gücün azalması ve bedensel çöküntü,
- *Polis tarafından takip edildiği şüphesi taşımaktan doğan tedirginlik ve korku, suçluluk psikolojisi geliştirme, her gördüğü beyaz rengi kokain zannederek elini oralara uzatarak alıp burnuna götürme gibi psikolojik bozukluklar.

¹⁸ <http://www.iem.gov.tr/narkotik/abg.html> (23.09.2002).

- *Psikolojik bağımlılık (Maddeye ihtiyaç duyma ve onsuza yaşayamama psikolojisi),
- *Aile ile sorunlar yaşamak,
- *Okul başarısızlığı,
- *Para ve zaman kaybı, çalışamama, adli vakalar ve insan ilişkilerinin bozulması
- *Fiziksel bağımlılık,
- *Madde eksikliğinin giderilmesi arzusu,
- *Bazı uzun süreli kullanımlarda depresyon ve şizofreni gibi ruhsal bozukluklar,
- *Beyin hücrelerinin ölümü,
- *Ölüm.¹⁹

Her bağımlı hiç şüphesiz bir suç potansiyeli değildir. Ancak, kullandıkları maddeyi bulamadıklarında suç işleme cihetine gitmektedirler. Ayrıca, ben tinerciyim, ortalığı yakar-yıkırım diye korku salarak insanlardan para alabilmektedirler.²⁰

Emniyet Genel Müdürlüğünün tespitlerine göre uyuşturucu kullanımı suç işlemeyi kolaylaştırmaktadır. Psikolojik ve fizyolojik açıdan sağlığı bozan uyuşturucular, hırsızlık ve yaralama olaylarının artmasına sebep olmaktadır. Uyuşturucu kullanan hamile kadınların bebekleri alkol kullanan hamile annelere göre 10 kat daha fazla risk taşımaktadır.²¹

C-Alkol

Alkol, sigaradan sonra en yaygın olarak kullanılan keyif verici maddelerdendir. Ülkemizde sigarada olduğu gibi, alkol tüketiminde de büyük artış gözlenmektedir. Bu maddelerin özellikle gençler ve öğrenciler arasında yaygınlaşması dikkat çekicidir. Yeniden Sağlık

¹⁹ <http://www.iem.gov.tr/narkotik/uzv.html> (23.09.2002).

²⁰ <http://aile.gov.tr/kavram.htm> (16.09.2002).

²¹ <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/genç/haber/2001/05/19/31hab.HTML> (16.09.2002).

Eğitim Vakfının 9 ilde ve 24 binden fazla öğrenci üzerinde yaptırdığı araştırmaya göre sigara ve alkolle tanışma yaşının 11, uyuşturucu ile tanışma yaşının ise 13 oluşu düşündürücüdür.²²

Alkol, beden ve ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Alkolün insan bedeni ve ruhsal yapısı üzerindeki olumsuz etkileri ve zararları diğer uyuşturucuların yol açtığı zararlarla benzerlik arz etmektedir. Merkezi sinir sisteminin çalışma düzenini bozma, algı noksanlaşması, duygu, bilinç, düşünme ve kaygı gibi insanın çeşitli zihinsel ve ruhsal dengesini bozma bu tür maddelerin temel özellikleridir.

Alkol kullananların en belirgin özellikleri olarak, dayanıksız ve güçsüz bir kişilik yapısı olduğu belirtilmektedir. Bu yapıdaki kişiler, kaygıları giderme, problem ve sıkıntılara karşı mücadele vererek çözüme yerine alkol ve diğer maddelere sığınmaktadırlar. Yapılan araştırmalar, iç denetimden uzak, kendine güveni zayıf, problemlerini ancak başkasının çözebileceğine inanan güçsüz kişilik sahibi insanların daha kolay alkol ya da diğer uyuşturucu madde bağımlısı olduklarını ortaya koymuştur. Özgüvenden mahrum yetiştirilenler, kendisini değersiz bulanlar ve özünde eksiklik olduğu fikri taşıyanların bu durumları kendilerine çok acı vermektedir. Bu durumda birey kendi iç gerçekliğinden kaçmak, problemlerle teması kesmek amacıyla çözüm yolu olarak alkole başvurmaktadır.²³ Duygusal dengeden yoksun, kişilik bozukluğu yaşama, tatminsizlik, hiçbir şeyden memnun olmama hali, beklentilerinin gerisinde kalma, hazzı ve heyecana yönelik bir kişiliğe sahip olma gibi faktörler de alkol alma için tetikleyici rol oynamaktadır.

Alkole başlamanın bireysel ve ailevi yapısından kaynaklanan sebeplerin dışında²⁴ sosyal sebepler de bulunmaktadır. Bunlar, düğün, doğum, eğlence, bazı gün ve gecelerin kutlanması ile yılbaşı eğlenceleri gibi sosyal etkinliklerdir. Sosyal tüketim denilen bu tüketim şekli, bazı insanlar için alkolizmin ilk basamağını oluşturmaktadır. Çünkü, başlamak tekrarı, tekrar bağımlılığı getirmektedir.

²² *Radikal Gazetesi*, 20.03.2002.

²³ Adnan Kulaksızoğlu, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998, s. 29. Doğan Cüceloğlu, *İçimizdeki Çocuk*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988, s. 90.

²⁴ Cihangir Doğan, "Üniversite Gençliğinin Alkol ve Uyuşturucuya İlişkin Tutumları" *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2003, s. 61.

Sosyal içiciliğin dışında, psikolojik durumla ilgili olarak kötü hislere, sıkıntılara, strese düşüldüğünde ve zor durumlarla karşılaşıldığında duygu durumunu düzeltmek maksadıyla da alkol alınmaktadır. Diğer yandan, alkol kullanımı bazı toplumların kültürel değerleri arasında bulunmaktadır. Bu durum da alkolün geleneksel olarak alınmasına sebep olmaktadır.

Globalleşen dünyada, medyanın bütün evlere kadar girmesi ve bu bağlamda köy ve şehir ayrımı olmadan tüm dünyada tv'lerde gösterilen filmlerde eğlenirken veya bir sıkıntıya düşüldüğünde hemen alkol alınması ve bir sigara yakılması insanları bu iki maddeye yönlendirmekte ve içki tüketimini özendirilmektedir. Bunlara ilave olarak, toplumsal ve dini değerlerin eskiye oranla işlerliğini kaybetmesi de alkolün alınmasını hızlandırmaktadır. Eğlence ve zevkin değer yargılarının önüne geçmesi, sağlık ve ahlaki normların korunması noktasında insanlarda bilinç kaybına sebep olmuştur. Yaşadığı anın değerli olduğunu ve bunu da dolu dolu yaşamak olarak algılayan insanlar alkol almakta ve geleceklerini gereği gibi değerlendiremeyebilmektedirler.

a-Alkol Bağımlılığı ve Alkolizm

Miktar ile bağımlılık arasında pek fazla ilişki bulunmadığımlı belirlen uzmanlar, diğer maddelerde olduğu gibi alkol bağımlılığının tanımında da farklı kriterler ileri sürmektedirler. Ancak tüm tanımların ortak oldukları noktalar vardır. Bunlar, kullanılan maddenin giderek artırılması, bırakıldığında huzursuzluk ve uyuyamama gibi belirtilerin ortaya çıkması, zamanın büyük bir kısmını bu maddeyi kullanmaya ayırmak ve sık sık başarısız kullanma girişimlerinde bulunmak gibi hususlardır.

Alkol bağımlılığı yüksek dozda ve çok sık alkol tüketimine bağlı olarak gelişir. Bu durum ilerleyen dönemlerde kalp ve sinir sistemini etkiler, karaciğere zarar verir. Bu üç bölgenin zarar görmesi ve tahribata uğraması zamanla ölümcül sonuçlar doğurmaktadır.

Bireyin sürekli alkol alması alkolizmi doğurur. Alkolizm, ilerleyen kronik bir hastalıktır ve hem fizyolojik, hem de psikolojik birçok hastalığın semptomudur. Alkolsüz yaşayamama ve davranışlara hakim

olamama alkolizmin en belirgin göstergeleridir. Modern toplumun en önemli problemlerinden olan alkol en az uyuşturucu kadar tehlikeli ve zararlıdır.

b-Alkolün Zararları

Alkolün bireysel ve toplumsal zararları alınan miktarla orantılıdır. En az sayılan miktar 50 proml. olup buradan itibaren sırasıyla zararları aşağıdaki gibi bir seyir takip eder:

- *Beynin çalışması yavaşlar,
- *Algı yavaşlaması ortaya çıkar,
- *Kendini dizginleyememe,
- *Dikkat kaybı,
- *Kontrolsüzlük,
- *Reflekslerin yavaşlaması,
- *Kaslara hakim olamama,
- *Sersemleme hissi,
- *Hareketlerde kontrolsüzlük,
- *Konuşma bozukluğu,
- *Çift görme, hafıza ve anlayış kaybı,
- *Ayakta duramama,
- *Bilinç kaybı, vücut fonksiyonlarının yavaşlaması ve ölüm.

Alkolik olanlarda ortaya çıkan olumsuzluklar ise şöyle sıralanabilir:

- *Major depresyon (bağımlılarda %30-50 oranında),
- *Anksiyete bozukluğu (erkeklerde %30 sosyal fobi, kadınlarda Agorafobi),
- *Manik depresif bozukluğu (iki uçlu durum bozukluğu),
- *Sigara ve uyuşturucu bağımlılığı,

*Kişilik bozuklukları, antisosyal davranışlar vs.²⁵

Önceleri merak veya başka bir sebeple başlayan alkol ile tanışıklık, sonraları alışkanlık haline dönüşür. Bunun sebebi, ilk dönemlerde alınan alkole karşı vücutta bir karşı koyma ve bir direnç meydana gelir. Daha sonra bağımlılığa dönüşen alkol alma işi uzun süreli devam ettiğinde vücutta yukarıda belirtilen zararlara ek olarak şu tahribat ve hastalıklar meydana gelir:

*Kronik alkolizm

*Fiziksel ve ruhsal bozukluklar

*Kalp, karaciğer, böbrek, mide iltihapları vs.

*Enfeksiyonlar

*İktidarsızlık

*Kanser

*Alkol zehirlenmesi

*İntihar

*Genç ölümleri

*Cinayetler

*Trafik kazaları

Tıp otoriteleri, tedavi maksadıyla ilaç almalarında alkol alınmamasını önermektedirler. Ayrıca, hamile kadınlar hamilelik dönemlerinde alkol almaları, doğacak çocukların zihinsel ve bedensel açıdan rahatsız olma riskiyle karşı karşıyadırlar. Geri zekalılık, büyüme bozuklukları, başta, yüzde, kalpte, eklem yerlerinde ve kaburgalarda bozukluklar meydana gelmektedir.²⁶

III-BAĞIMLILIK SEBEPLERİ

Bağımlılık probleminin doğru bir şekilde tespiti için bireysel, çevresel ve kullanılan maddenin özelliklerinin göz önünde

²⁵ <http://www.alkol.gen.tr gercekleri.html> (23.01.2003).

²⁶ <http://www.alkol.gen.tr gercekleri.html> (23.01.2003).

bulundurulması gerekmektedir. Bu konuda sadece maddeyi ve onu kullanan bireyi ele almak yanlış olur. Çünkü, sorun sadece madde ve birey değildir. Esas olan, bireyi o maddeyi kullanmaya iten sebeplerin belirlenmesi yanında olumsuz sebeplerle uyumlu hale getirme çabasına iten psikolojik sonuçların tespit edilmesidir. Bunu yaparken çevre faktörünün de aynı ölçülerde ele alınması önemli bir kriterdir.

Madde kullanımına başlama, kişilere göre değişse bile, bir takım ortak noktalar bulunmaktadır. Bunlar, merak, en yakın arkadaşların kullanması, yaşıt baskısı, madde kullanan bir grubun üyesi olmak, yetişkinlerin taklit edilmesi ve eğlenceli bulmak gibi hususlardır. Madde kullanımı açısından ana-babaların çocuklarını madde kullanma konusunda sürekli ve sert bir şekilde uyarımları bazen tek sebep olabilmektedir. Çünkü, bu türlü yaklaşımlar çocuklarda merak veya tepki oluşturabilmektedir.²⁷ Diğer taraftan, ergenlik döneminin özellikleri arasında bulunan ben merkezci anlayışın bir tezahürü olarak dikkat çekme, saygınlık kazanma otoriteden öğ alma gibi yaklaşımlar da madde kullanmaya başlama açısından etkin olmaktadır.²⁸

Şimdi, gençleri madde kullanmaya sevk edebilecek faktörlerin neler olduğunu ele alabiliriz:

A-Aile Faktörü

Bütün sosyologlar, psikologlar ve eğitimciler, ailenin çocukların bakımı, gelişimi, eğitimi ve sosyalleşmesi için elzem olduğunu belirtmektedirler. Şu halde, aile, bedensel ve ruhsal açıdan insanların sağlıklı veya sağlıksız yetiştirilmesinde en önemli faktör olmaktadır. Diğer alanlarda olduğu gibi, şu anda konu itibarıyla üzerinde durduğumuz uyuşturucu ve zarar veren diğer maddelerin kullanımında da aileler yine ilk sırada gelmektedir.

Türk halkının eğitim seviyesi henüz arzu edilen düzeyde değildir. Şehirler “varoş” tabir edilen köy ve kasabalardan gelip yerleşenlerle doludur. Buralardaki imkansızlıklar, işsizlik, gelir dağılımındaki

²⁷ Mary J. Gander, Harry W. Gardiner, *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Çev. Prof. Ali Dönmez ve Arkadaşları, İmge Kitabevi, Ankara 2001, s. 509-510.

²⁸ Gander, Gardiner, *a.g.e.*, s. 511.

eşitsizlikler, geleneklerin sarsılması, köy ve şehir hayatı arasındaki farklılıktan doğan çatışmalar gibi etkenler, aile ve çocuklar arasında birçok problemin doğmasına yol açmaktadır. Sayılan sebeplerin ailelerde meydana getirdiği doyumsuzluk, umutsuzluk ve çaresizlikler aile içi uyumu bozmakta, zor hayat koşullarında verilen yaşam savaşı çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır.

Köyden şehire göç eden aile kendi içine kapamık, çocuklar ise, okul, arkadaş ve iş gibi diğer sebeplerle dışa açıktırlar. Yeni ve değişik hayatın getirdiği canlılık, gençleri ailelerinden koparmakta, ailenin çocuklar üzerindeki yönlendirici otoritesini sarsmaktadır. Böyle bir ortamda, anne-babanın çocuklarına örnek olması ve rehberlik etmesi zorlaşmaktadır.

Aile içi iletişimsizlik, ilgi ve sevgi eksikliği, ölüm, boşanma, baskılı ve otoriter bir eğitim anlayışı, çocukları ailelerinden uzaklaştıran, madde kullanmaya sevk eden ve suça iten diğer sebepler arasındadır. Türk ailesinin büyük bir kısmı, çocuk eğitimi konusunda bilgi ve yöntemler açısından henüz yetersiz bir düzeydedir. Aileler, geleneksel aile yapısının bir sonucu olarak çocuklarına ilgi ve alaka göstermekte yetersiz kalmaktadırlar. Bu durum, aile ve çocuklar arasında olması gereken barış ortamını bozmaktadır. Doğal olmayan bu süreç, ebeveyn- evlat arasındaki ilişkilerin seyrini olumsuz yönde etkilemektedir. En azından anne-babalıktan doğan yakınlığı bile hayata geçirmek neredeyse imkansız hale gelmektedir.

Anne-babaların, sigara, uyuşturucu ve alkol kullanan çocuklarını söz konusu problemlerden nasıl kurtaracaklarına dair bilgileri, becerileri; daha doğrusu böyle bir durumla karşılaştıklarında nasıl davranacaklarına, kime başvuracaklarına ve kimden yardım alacaklarına dair yeterli bilgileri de bulunmamaktadır. Bu ailelerin, çözüm için baş vurdukları tek çare dayak olmaktadır. Dayak ise, ilişkileri soğutmakta ve çocukları baskıya karşı daha direnir hale getirmektedir. Böylece, aile ve çocuklar arasındaki çatışma ve yangın daha da büyüyüp içinden çıkılmaz hale gelmekte, problemler çözümsüzleşmektedir.

Çocuk yetiştirme yöntemi olarak sadece baskı ve disiplini bilen aileler, evlerini çocukları için tehlikelere karşı koruyabilecek bir sığınak,

sıcak bir yuva ve sevginin yaşandığı bir ortam olmaktan çıkarmaktadırlar. Ezilen, horlanan ve kendine değer verilmeyen çocuklar/gençler, özellikle kimliklerinin farkına varmaya başladıkları ergenlik döneminde, kimliklerini yaşayabildikleri ortamları aramakta, bulduklarında ise kendilerini ifade edebildikleri grubun adetlerini örnek almakta, evinde yaşadığı bütün olumsuzlukları yenmek üzere adi suçlar dahil her yola başvurabilmektedirler. Çünkü, insanlar haz aldıkları şeylere yönelir elem duydukları şeylerden kaçarlar. Hal böyle olunca, suçluluk psikolojisi, güvensizlik, reddedilmişlik duyguları, güdülenme eksikliği ve otoriteye meydan okumayı içeren kişilik örüntüleriyle suça ve maddeye yönelme arasında ilişki olduğu ileri sürülmektedir.²⁹

Aileler, aşırı otorite, ilgisizlik ve sevgi eksikliği gibi sebeplerle “değersiz” oldukları yönünde kimlik geliştirmelerine sebep oldukları çocuklarına, zararlı maddeler veya kötü yönelişler hakkında öğüt verdiklerinde başarısız kalabilmektedirler. Çünkü, “ben zaten bir hiçim, yokum, öyleyse kaybedecek bir şeyim de yoktur” mantığından hareketle, söylenenlere itibar etmemektedirler. Diğer taraftan, aileden kaçıp sığındığı arkadaş grubu üyeleri, iradesi zayıf ve kendine güveni olmayan çocuklara sigara veya diğer uyuşturucuların kullanıldığında insanı güçlü ve yetişkin yaptığını söylemektedirler. Bu fikir, çocukların ailelerini dinlememelerine sebep olabilmektedir.

Ergenin davranışlarına rehberlik edecek değerleri kazanması ve sosyal yönden sorumluluklarını öğrenebilmesi için, başta anne-babalar olmak üzere yetişkinlerden yardım almaya ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı karşılayan ve çocuk/ergenin hayatında etkili olan en önemli kurum ailedir. Çocukların kişilik yapılarının şekil almasında, aile içerisinde görülen ve yaşananlar büyük rol oynamaktadır. Özellikle, ergenlik döneminde otoriteye karşı gelişen doğal tepkinin, anne-babalar tarafından anlayışla karşılanması gerekmektedir. Çünkü, bu dönemde ergenler ana-baba kontrolüne karşı tepki gösterirlerken otorite desteğine de ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç ve tepki çift kutupluluğu, ergende duygusal gerginlik yaratarak iç çatışmaya sebep olabilmektedir. Bu nedenle, söz konusu dönemlerde, anne-babalar çocuklarına anlayışla yaklaşmalı, sevildiklerini

²⁹ Gander, Gardiner, *a.g.e.*, s. 507.

ve değerli olduklarını hissettirmeli, her konuda yardımcı olmalı, baskı ve yasaklara dayanan disiplin anlayışından şiddetle kaçınmalı, onlara daha çok zaman ayırmalıdır. Çocuklar, problemlerini evlerinde çözmeleri halinde problemlerinin çözümü için başka adres aramayacaklardır. Demek oluyor ki, çocuğun evde kalması da, gitmesi de büyük ölçüde anne-babamın elinde bulunmaktadır.³⁰

Ergenin içinde bulunduğu doğal durum gereği, karşı cevap vermesi, isyankar ve söz dinlemez bir tavır takınması, anne-babalar tarafından olumsuz ve endişe verici olarak karşılanmamalıdır. Anne-babalar, olumlu, anlayışlı, hayatı paylaşan ve varsa sıkıntıları birlikte çözmeye çalışan bir yaklaşımla, fırtınalı olan bu dönemi sakin ve sağlam bir zemine oturtabilirler. Bunun için ergene güven verilmeli, iyi ve sıcak bir diyalog ortamı kurulmalıdır. Arzu edilen bu sıcak ve yapıcı ilişkilerin, çocuğun kendi başına hareket edip, kendini ifade etmeye başladığı bağımsızlık döneminden itibaren kurulması gerekmektedir. Bu dönem, çocuğun sorularına cevap almaya başladığı 2 yaş dolaylarıdır. Bu ihtiyaç, gelişim sürecine uygun olarak ana-baba-genç arasında giderek artan bir seyir izler. Çocukluk yıllarında kurulamayan diyalogun, ileriki yıllarda sağlanması oldukça zordur.³¹ Halbuki, gençler anne-babalarına güven duydukları ölçüde, sorun ve sıkıntıları onlarla paylaşır ve böylelikle sorunların çözümünü kolaylaştırır.³²

Daha önce sıkça temas edildiği gibi, evlilik ilişkilerinin kötü oluşu, aile içi kavgalar, ekonomik zorluklar ve aile bağlarının zayıflığı gibi faktörler genci karmaşaya, iç çatışmaya veya istenmeyen davranışlara itebilmektedir. Bu sebeple aileler, başta aile içerisindeki olumsuzlukları gidermenin yollarını aramalı, çocuklarını dikkatli ve titiz bir şekilde takip etmeli ve arkadaşlarını tanımalıdır. Ancak, kendilerine takip edildikleri dair bir izlenim verilmemelidir. Zira, takip edilmek çocuklara büyük huzursuzluk verir. Davranışlarındaki değişiklikleri gözlemek, gerekirse notlar alarak karşılaştırmak, çocukların yaşantıları hakkında ip uçları verebilir. Okul gününün nasıl geçtiği, herhangi bir olayın olup olmağı,

³⁰ Ziya Selçuk, *Gelişim ve Öğrenme*, Nobel Yayın Dağıtım, 7. baskı, Ankara 2000, s. 53.

³¹ Haluk Yavuzer, *Ana-Baba ve Çocuk*, Remzi Yayınları, İstanbul 1995, s. 247-248.

³² Nuray Senemoğlu, *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, Gazi Kitabevi, Ankara 2001, s. 89.

insan ve olaylar hakkındaki görüş ve düşüncelerinin tespiti, çocukların gidişatı ile ilgili izlerin elde edilmesine katkı sağlar. Bunun için çocuklarla çok erken yaşlardan itibaren dostça ilişkiler kurmak, her durumda sevildiklerini ve kendileri için değerli olduklarını hissettirmek, onları muhatap almak ve konuşurken gözlerinin içine bakarak konuşmak gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım, çocukların hem sağlıklı bir kişilik geliştirmelerine yarayacak, hem de muhtemel tehlikelere karşı baştan tedbir alınmış olacaktır.

B-Kritik Dönemler

Hayat, sürekli bir gelişim ve değişim sürecidir. Ergenlik dönemi, belki de bu sürecin en önemli evresini oluşturmaktadır. Çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olan ergenlik dönemi, bireyde gözlenebilen sürekli ve süratli gelişimi kapsamaktadır. Bu açıdan, söz konusu evre için başkalaşım veya farklılaşma evresi denilmektedir. Fırtına ve gerginlik dönemi olarak da tanımlanan bu dönemin en belirgin özellikleri, duygusal coşku, taşkınlık, çabuk kurulan ve bozulan ilişkiler, kolay etkilenme, kişiliğin sınırlarını aşma, toplum içinde sivrilme arzusu, ilgi çekme ve rol sahibi olma gibi durumlardır.

Ergenlik döneminin evreleri içerisinde son çocukluk çağı (6-8 yaşlar), toplumsal bilincin çok hızlı geliştiği bir dönemdir. Gruplar ile kurulan çeteler, bu yılların doğal görüntüleridir. Çocuklar, 6-8 yaşlarından itibaren bencillikten yavaş yavaş kurtulurlar. Bu yaşlar, artık grup ve yardımlaşma bilincinin arttığı ve bu doğrultuda ortak ilgiler, ihtiyaçlar, hoş vakit geçirme ve kendi ayakları üzerinde durabilme gibi temel faktörler çerçevesinde dışarıdan yardım almadan kendi grup veya kliklerini oluşturma yaşlarıdır. Grupların oluşmasında temel etkenler, hoş vakit geçirmek, ilgi ve zevk ortaklığı ve evin sıkıcı ortamından kurtulmak olarak görülmektedir.

Zaman geçtikçe, grubun ilkeleri, projeleri ve hareket tarzının ne olması gerektiği konusunda ilkeler ortaya çıkar. Grubun bütün üyeleri, bu ilkelere uymak zorundadırlar. Aksi takdirde dışlanma tehlikesi vardır. Gruba ait değer ve normlar, zamanla çocukların/gençlerin hayatına hükmetmeye başlar. İşte bu normlar içerisinde madde kullanımı ve diğer anti-sosyal davranış olarak değerlendirilen yanlış davranışlar varsa

çocuklar/gençler bunları da yapmak zorunda kalırlar. Özellikle aile içerisinde gerekli güven ortamını bulamayan, kendisini önemsiz bulan, karşılaştığı yeni durumlar karşısında kendilerini koruyabilecek veya bir değerlendirme yaparak doğru ve yanlış ayırt edebilecek değerlerden yoksun olan çocuklar, kendilerine değer veren kişi veya gruplara neleri varsa vermeye, ne istenirse yapmaya hazırdırlar. Çünkü çocuklar, evde bulamadıkları ilgiyi, statüyü ve bir yere bağlı olma (mensubiyet) gururunu, dahil oldukları grup içerisinde bulmaktadırlar. Ayrıca, grup normlarının çocuğun/gencin ayrılmaz bir parçası oluşunun diğer bir sebebi ise, onun bu yöndeki başarısı, kendisinin grup tarafından kabul edildiğini göstermesidir. Kabul edilmiş olmak ona büyük bir haz ve zevk vermektedir.

Uzmanlara göre ergenlik dönemi, yaşlar arasında kesin çizgiler olmamakla birlikte, 12-15 yaş arasındaki dönemdir. Bu dönem, insan hayatında olumsuz bir evre olarak değerlendirilmektedir. Türkiye dahil tüm dünyada yapılan istatistiksel araştırmalar, işlenen suçların ve yapılan yanlışların yaygın olarak bu çağlarda ortaya çıktığını göstermektedir.³³ DİE'nin 2000 yılında sonuçlanan bir araştırmasına göre gençlerin en çok suç işledikleri dönem 12-18 yaşlar arasındır. Özellikle 16-18 yaşlar arası işlenen suçlar 12-15 yaşa göre 3 kat artış göstermektedir. Bağımlılık yapan maddelere göre güvenlik birimlerine getirilen zanlı çocukların, başta alkol olmak üzere, sırasıyla uçucu-çözücü maddeler, esrar, hap ve uçucu-çözücü alkol kullandıkları tespit edilmiştir. Gençlerin bu yaşlarda suç veya maddeye yönelmelerinin sebebi, yaşadığı fırtınalı dönemin doğal bir sonucudur. Çünkü bu dönemlerde gençler daha atılgan, gösterişçi, yeniliklere açık, deneyime hazın ve kendilerine güveni henüz yetersiz bir durumdadırlar. Gençler 18 yaşından itibaren sakinleşir ve olumlu bir tavn takınırlar.

Ergenlerdeki belirli eğilimlerin oluşumunda, onun çocukluk döneminde kazandığı duygusal, toplumsal ve zihinsel uyarılmalarla ilgili olarak hazırlık döneminin önemi büyüktür. Bu sebeple, aile ortamı içinde yeterli destek ve deneyim fırsatı bulan gençler için bu dönem, daha sakin ve başarılı geçebilirler.

³³ Haluk Yavuzer, *Çocuk ve Suç*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1994, s.113.

Gençleri madde kullanmaya götüren diğer etkenlerin başında, gençlik döneminin kendine özgü psikolojik ve biyolojik değişimleri rol oynamaktadır. Bilindiği gibi gençlik, değişim, toplumda yer edinme, doğumdan itibaren bağımlı olduğu anne-babasından ayrılma, özerk hale gelme ve toplum içerisinde yer edinme dönemidir. Bu dönemde, kimlik gelişimi gerçekleşmekte, toplumsal roller belirginleşmektedir. Bu aşamada yaşanan zorluklar, yetersizlikler, başarısızlık ve aileye karşı olan yabancılaşma, gençleri bazen kendi içlerine dönük hale getirmekte ve buna bağlı olarak, iç dünyasındaki daralmalar sebebiyle dışarıya itebilmektedir. Ailesiyle ters düşen gençler, zaten dönemin doğal bir sonucu olarak isyan duygularıyla doludurlar. Ailesinden özerk hale gelmeye çabalayan genç, bu dönemde arkadaşlarına bağlanır ve yaşadığı açmazların çözümüne yönelik çabalar içerisine girer. Bu sebeple arkadaşlarına açılan ve sıkıntılarını paylaşmak istediği için onların baskısına ve yönlendirmelerine açık hale gelir. Bu sebeple, gençlerin bu kritik ve fırtınalı dönemlerini sağlıklı bir şekilde atlatabilmeleri için başta aile olmak üzere okullara ve topluma büyük görevler düşmektedir.

C-Bağımsızlık ve Kendini İspat Dönemi

Daha önce çeşitli kereler ifade edildiği gibi, ergenlik dönemi bağımsızlık, kendini ispat etme ve hür olma dönemidir. Genç, bağımsızlaşma doğal sürecinde davranışlarını arkadaş grubu içerisinde denemeye ve geliştirmeye çalışır. Üyesi bulunduğu grubun üyeleri tarafından reddedilmemek için elinden gelen her yola baş vurur. Sigara, alkol ya da uyuşturucu, o grup için bir norm ise, ya da o grubun elemanı olabilmenin bir şartı gibiyse, gruptaki yerini kaybetme, ya da alay edilme endişesi, gence uyuşturucunun zararlarından daha korkunç hale gelir. Bu grup etkileşimini, dar kapsamlı bir arkadaş grubu olarak değerlendirmemek gerekir. Çünkü, okullarda doğrudan yakın arkadaş olmadıkları, ama ortamda baskın olan diğer kişilerin tutumları dahi gençleri etkilemektedir. Alkol kullanma sebeplerinin tespitine yönelik yapılan bir araştırmada %57.1 oranında “arkadaşlar içtiği için” yanıtının alınmış olması bunu doğrular niteliktedir.³⁴ Dolayısıyla bu sonuç, arkadaş

³⁴ http://www.hipnoz.net/Bagimliliklar/body_bagimliliklar.htm (16.09.2002).

grubu normlarının üyeleri tarafından çoğu defa kabul gördüğünü ortaya koymaktadır.

D-İdealist Dönem/Gelenekselliğe Başkaldırı

Gençlik dönemi, en idealist dönemdir. Gençler, içinde buldukları bu çağın yapısına uygun olarak her şeyi mümkün görebilmektedirler. Çünkü, bu dönemde ergenlikte düşünce dünyası genişlemekte, soyut ve teorik düşünme başlamaktadır. Bu evre her şeyi sorgulama dönemidir. Genç, yetişkinler için doğal kurallar haline gelen ne varsa, her birini kendi süzgecinden geçirerek değerlendirir. Ve çoğu defa kendi farklılıklarını ortaya koymak için de yerleşik kural ve değerleri reddederler. “Kendi Ohna”nın ispatına yönelik bu çabalar, esasen o devrin doğal yansımalarıdır. Aynı zamanda ego-santrik (ben merkezci) bir dönem olan gençlik döneminde gençler, herkesin kendileri gibi anlama ve düşünmelerini isterler. Ergenliğin doğasına uygun olan bütün bu ve benzeri sonuçlar, genç ile ailesi ve hatta okulda öğretmenleri arasında gerginliğe, çatışmalara ve zıtlıklara sebep olabilmekte, doğabilecek olumsuzluklar, gençleri, karşı tepki unsuru olmak üzere yanlış ve asosyal davranışlara itebilmektedir. Sigara, alkol ve diğer maddeleri kendince problem saydığı sıkıntılara bir çözüm yolu olarak deneyebilir. Burada en büyük görev, yine anne-babalara düşmektedir. Ayrıca, öğretmen ve okul psikologlarını da gençlerin bu isyankar dönemlerinin sakinleşmesinde ve makul dengelere oturtulmasında önemli katkı sağlayabilirler. Eğer bu evre, aile ve okul işbirliği ile gereği gibi aşılsa, bu dönem sonunda, gençlerde geleceğe dönük uygun bir hayat felsefesi, kişisel ve sosyal değerlere ait bilinç, hayatın anlamı ve amacı gibi kavramlara dair şuur oluşturulabilir.

E-Çevreyi Etkileme ve Risk Alma Dönemi

Gençlikte riskler kolay alınabilir. Özellikle 6-12 yaşları kapsayan ve “örtülü dönem” denilen bu evrenin, çevreyi etkileme ve kendini ispatlama çabası içinde olma, en belirgin özelliklerindedir.³⁵ Bu gelişmenin doğasına uygun bir durumdur. Çünkü, bu hususları besleyen ve destekleyen testosteron hormonu bu dönemlerde artmaktadır. Bu

³⁵ Selçuk, *a.g.e.*, s. 51.

olmasaydı, insanlar kendi varlıklarından belki de habersiz olacaklar ve kendi ayakları üzerinde duramayacaklardı. Ancak bu dönemin iyi desteklenmesi ve gerektiğinde gençlere yardım edilmesi gerekmektedir. Çünkü, gençler içinde yaşadıkları dönemin doğal sonucu olarak, olası kötü sonuçları küçümseyebilir ve göz ardı edebilirler. Aynı şekilde gelecek ve gelecekte ortaya çıkabilecek riskler çok uzak görülebilir. Bu dönemde “Bana bir şey olmaz” fikri hakimdir. Genç, o andaki sonuçlarla daha ilgilidir. Mesela, alkol ya da maddenin o anda vereceği doyum veya çevrenin baskılarından kurtulma, genç için önemliyen, sigaraya bağlı olarak yıllar soma çıkabilecek sağhk sorunlarını pek umursamaz.³⁶

Bu dönemin önemli özelliklerinden bir diğeri de karşı cinsle olan ilişkilerdeki değişimdir. Gençlikte farklı bir boyut kazanmaya başlayan kız erkek ilişkileri ve bu ilişkiler içerisindeki bağlanma durumları ve kendini kabul ettirme çabaları gençlerin davranışlarını yönlendiren etkenlerdendir. Gençler, karşı cinse şirin görünme, onlar tarafından beğenilme ve arkadaşlık kurma adına hemen her türlü dikkat çekici yollara baş vurmaktadırlar.³⁷ Farklı giysiler, sigara vb. yaklaşımlar bir gösteri ve dikkat çekme aracı olarak fiiliyata dökülmekte ve kalıcı bir davranış haline gelebilmektedir.

F-Grup Faktörü ve Merak

Sosyal öğrenme sürecinde en etkin unsur, primer grup ve akran grubudur. Aileden sonra sosyal hayata geçiş süreci olan akran grubu, öğrenmenin en temel vasıtalarından biridir. Aile ortamı, çocukların oluşturdukları tutumların ilk kaynağını oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar, çocukların politik tutumları, sigara içmeye karşı tutumları ve ana-baba tutumlarının arasında çok güçlü bağları olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde arkadaş çevresi de tutum oluşumuna etki etmektedir. Müzik türü, giyim, saç biçimini, davranış tarzı ve bunun gibi daha birçok tutum objesine yönelik tutumlar arkadaş çevresinden etkilenmektedir.

³⁶ <http://www.alkolmadde.com/gençlik.htm> (16.09.2002).

³⁷ Selçuk, *a.g.e.*, s. 51.

Toplumda etkin olan, medya ve özellikle televizyon, insanların tutum geliştirmelerinde rol oynayan önemli başka bir faktördür. Medyanın çocuklar üzerindeki etkisi, çok kapsamlı bir çerçeveye sahiptir. Bu anlamda televizyon programlarının, hayatın değişik alanlarına olduğu gibi, yabancı kùltürlere uygun tutum geliştirdiği de tespit edilmiştir. Bu arada yazılı medyanın da kendi eğilimine uygun olarak olumlu veya olumsuz yönde etkin olduğu belirlenmiştir.³⁸ Bilindiği gibi, tutumlar çok erken yaşlarda kazanılmaktadır. Edinilen tutum ve davranışlarla ilgili her türlü yaklaşım, sosyal normları ve kùltürel değerleri yansıtmaktadır. Erken yaşlarda öğrenilen mtumların, önemli yaşantı ve olaylar olmadığı takdirde, oldukça durağan ve kalıcı olduğu; kolay kolay değişmediği bilinmektedir.³⁹

Daha önceki bölümlerde sıkça tekrar edildiği gibi, çeşitli maddelere başlama ve suça iştirakler, en fazla ergenlik dönemi sırasında olmaktadır. Çünkü, bu dönem gencin bağımsızlığa geçiş ve kendini ispat ediş dönemidir. Ailesinden yavaş yavaş ayrılan ve kendisini en güzel gösterebileceği arkadaş grubuna katılan genç için, ergenin içinde bulunduğu grubun normları hayati önem taşımaktadır. Ergenlik aşamasında grup kimliği aracılığı ile kendi problemlerine çözümler arayan genç, içinde bulunduğu akran grubunun hayat felsefelerini benimsemektedir. Bu grupta eğer madde kullanma varsa, ister istemez maddeyle tanışılmakta ve kullanılarak yerleşecek öğrenmeler gerçekleşmektedir. Bu açıdan 15-25 yaş grubu "Risk Grubu" olarak değerlendirilmektedir. Kapsamlı, kontrollü ve survey araştımlar bu tespiti doğrulamaktadır.⁴⁰

Diğer yandan, sosyal etki ve uyma davranışının tespitine yönelik olarak yapılan araştımlar, bulguların geğerliliğini ve genelliğini kanıtlamak amacıyla pek çok kereler tekrar edilmesine rağmen, insanların %35 gibi azmısanmayacak bir kısmının, yanlış veya olumsuz olduğunu bildikleri halde, hiçbir karşı tepki göstermeden veya araştırma yapmadan apaçık gördükleri şeyin tersini söylediklerini ortaya

³⁸ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Yeni İnsan ve İnsanlar*, 10. Baskı, Evrim Yayınları, İstanbul ts. s. 120-121.

³⁹ Kağıtçıbaşa, *a.g.e.*, s. 123.

⁴⁰ <http://aile.gov.tr/kavram.htm> (16.09.2002).

koymuştur.⁴¹ Bu, insanların bir kısmının, grubun doğru olduğuna inandığı fikrini yanlış olsa bile benimsediğini ve kendine mal ederek uyduğunu göstermektedir.⁴² Bu durum çocukluk ve gençlik dönemlerinde, ailelerinde bulamadıkları ilgi, alaka ve sevgiyi dışarıda arayan çocuklar için gerçekten dikkat edilmesi gereken bir husustur. Buna, ortak davranışları olan grubun büyüklüğü, aym görüş, fikir ve düşüncede olmaları da eklendiğinde, söz konusu çocukların istemeseler bile grubun davranışlarını yapmaya doğru nasıl itildiklerini anlamayı kolaylaştırmaktadır. Özellikle grubun zorlaması, uymama davranışını ayıplama, reddetme, cezalandırma söz konusu olduğunda bu ilişkinin daha fazla olacağı düşünülebilir.

G-Kentleşme ve Sosyo-Kültürel Çatışmalar

Çeşitli sebeplerle köylerden şehirlere göç eden aileler, ekonomik ve sosyal yapılarına uygun yerlerde yerleşmektedirler. Kente yabancı, kendi içlerine kapalı, örf ve adetlerine bağlı kalan aileler, ne şehirlili olabilmekte ne de köylü kalabilmektedirler. Tam bir bocalama dönemi yaşayan bu ailelerin çocukları ise, kent hayatıyla çok çabuk tanışmaktadırlar. Şehir hayatının getirdiği heyecanlı, serüvenli ve renkli yaşam tarzını sevmekte ve kolayca benimsemektedirler. Bu hayatı elde etmek için çaba sarfetmekte ve yavaş yavaş kendisini tatmin etmeyen ailesinden yabancılaşıp kopmaktadırlar. Böylece çocuklar, dışarıda karşılaştıkları her türlü etkiye, yeniliğe ve değişikliğe açık ve hazır hale gelmektedirler. Çocukların dış çevrede tanışıp arkadaş oldukları çocukların sosyo-kültürel durumları önem arz etmektedir. Eğer kurulan arkadaşlıklar davranış bozukluğu gösteren, yanlış standart ve normları olan çocuklarla yapılmışsa, özellikle şehir hayatının getirdiği yeniliklerin hazmedilmesinde zorluklar yaşanabilmektedir. Yetersiz eğitim ve bilgi eksikliği ile aile törelerinin yetersiz kalışı, macera dünyasının getirebileceği sigara, alkol, uyuşturucular ve hırsızlık gibi problemlere karşı genci korumasız bırakmaktadır.

Bireylerin, psiko-sosyal ve uyuşturucu madde kullanma sebeplerini belirlemek amacıyla Ankara, İstanbul, Adana, Adıyaman ve Bursa başta

⁴¹ Kağıtçıbaşı, *a.g.e.*, s. 72-73.

⁴² Kağıtçıbaşı, *a.g.e.*, s. 78.

olmak üzere diğer bazı illerde 1942 denek üzerinde yapılan araştırmada, 15 yaşına kadar köylerde oturma oranı %47,4 iken bu oran, 15 yaşından sonra 20 yaşına kadar geçen sürede %27,2'ye indiği belirlenmiştir. Bu oranlara ters yönde şehirlerde oturma oranı ise %29,8'den %45'e yükselmektedir. Bu yükselmeye rol oynayan faktörler olarak çalışma, eğitim ve benzeri sebeplerle şehre göç etme olarak gösterilmektedir. Araştırmaya konu olan grubun, kendilerini arkadaş ve çevre ilişkilerinde %70,2'si işbirlikçi-uyumlu, %26,8'i çekingen ve %3'ü çok saldırgan ve geçimsiz olarak tanımlanmakta olduğu belirlenmiştir. Deneklerin, boş zamanlarını değerlendirme, giyim tercihi ve para harcama gibi hususlarda genel amaç ve görüşleri aileleriyle farklılık göstermekte olduğu saptanmıştır. Bu farklılıklar, sırasıyla, %39.6 oranında "görüş ayrılığı", %35.1 oranında "parasal sorunlar", %14.9 oranında "dinsel sorunlar" ve %10.4 oranında da "alkol kullanım sorunları" olarak sıralanmaktadır.⁴³

Bütün araştırmalar şehir ortamında yaşayan çocukların suçla ilgisinin köy ve kırsal alanlara göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Konuyla ilgili olarak İstanbul Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı'nın yürüttüğü bir araştırmaya göre, hakkında işlem yapılan çocukların %92.6'sının kentlerde, %7.4'ünün ise, kırsal kesimde yaşadığı belirlenmiştir. Uzmanlar bunun sebebini, şehirlerin çocuklara daha cazip gelmesi ve büyük şehirlerde kamufle edilme ve kaçma şansının daha yüksek olmasına bağlamaktadırlar.⁴⁴

H-Rol Modelleri /Modelin Örnekliliği

İnsanlar gelişim süreci içerisinde kendilerine uygun gelen, çeşitli etkin kişileri model olarak seçerler. Kendilerine örnek olarak aldıkları kişilerin hemen her davranışlarını, giyimlerini, konuşma ve diğer davranışlarını taklit ederler. Bu modellerin saygınlığı (prestij) ve toplumsal statüleri uymayı daha da artırır. Buna özdeşleşme/aynılaşma denmektedir. Gelişim sürecinin doğal bir yansıması olan bu durum, çocukların gelecekte takip edecekleri yörüngenin belirlenmesinde önemli bir faktördür. Çünkü özdeşleşme süreci, çocuğun kişilik gelişiminde önemli bir rol oynar. İlk çocukluk dönemlerinden itibaren başlayan ve

⁴³ http://www.hipnoz.net/Bagimliliklar/body_bagimliliklar.html (16.09.2002).

⁴⁴ Sabah Gazetesi, 26.01.2003.

hayatın her evresinde görülen özdeşleşme, içinde bulunulan dönemin özelliklerine göre yönelir. Üyesi bulunulan grubun ya da örnek alman bireyin duyuş, düşünüş, ve davranışlarının izlenmesi, taklit etmesi ve kendisine model olarak alması anlamında özdeşleşme, özdeşleşen kişiye model alman grup veya kişinin sosyal normlarını kazandırmaktadır. Dolayısıyla modelli kimliği, statüsü, hayat standartları büyük önem arz etmektedir.

Toplum bir geçiş evresi olan ergenlikte ona çocuk gözüyle bakmadığı gibi, henüz yetişkin statüsü, rol ve işlevini de tam anlamıyla vermemektedir. Halbuki ergen, bu evrede prestij kazanma ve statü sahibi olma ihtiyacı duymaktadır. Kendisinin kim ve nereye ait olduğunu, neye değer verip vermeyeceğini, kime bağlanıp örnek alacağını, ve amacının ne olduğunu sorup cevaplarını aramaktadır. Bu doğal bir ihtiyaçtır. Söz konusu ihtiyacın tatmini yönelik örnek kişiler ise onu yönlendirirler. Bu arayış devam ederken, toplumun değerlerini de öğrenir. Bütün bunlar, zaman alır ve sosyalleşme süreci de gerçekleşir. Ancak, kendinin “kim olduğu” sorusuna yanıt arayıp toplumun değerlerini öğrenirken bir takım yanlışlar da yapabilir. Bu açıdan söz konusu dönemde, model alacağı kişilerin kişisel nitelikleri, sözleri, davranışları ve hayat felsefeleri önem taşımaktadır.⁴⁵

Ana-baba, ergenle yetişkin değerlerin farklılaştığı bir dönemde, ergenin kendisini özdeşleştireceği en önemli modelleri oluştururlar. Kişilik gelişiminin sağlıklı temellere oturabilmesi ve karşılaşılan zorlukların kolay bir şekilde aşılabilmesi için ann-babanın durumu önem arz etmektedir.⁴⁶ Anne-babanın sorunlu ve üzerinde durulan konularda problemlili olmaları, gençlerin olumsuz yönde yetişmelerine sebep olmaktadır. Zira, yapılan araştırmalar anne-babanın, kardeş ve arkadaşların herhangi bir maddeyi kullanmış olmalarının, başkalarına örnek teşkil etmesi açısından maddenin kullanımı artırıcı bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁷

⁴⁵ Senemoğlu, *a.g.e.*, s. 84.

⁴⁶ Senemoğlu, *a.g.e.*, s. 89.

⁴⁷ http://www.mersin.edu.tr/haberler/haber_ayrinti.php?num=201 (16.09.2002).

Model tiplerinin statüsü ve toplumsal mevkie ne kadar yüksekse bireylerde meydana getirdiği uyma davranışı o oranda artmaktadır. Buna dan Yale üniversitesinde yapılan bir araştırmada, deneklerde %65 oranında bir itaat tespit edilmiştir. Aynı araştırma, Yale Üniversitesi yerine, eski bir binada ve sanayi için araştırmalar yapan özel bir firma adına yapıldığı bildirilerek tekrar edilmiştir. Esas deneyde, %65 oranında görülen itaat davranışı, Yale Üniversitesinin bilimsel saygınlığı ortadan kalkınca, %48'e düşmüştür.⁴⁸ Demek oluyor ki, yüksek saygınlığa ve mevkie sahip bir kaynaktan gelen sosyal etkiye uyma davranışı daha fazla olmaktadır. Diğer bir deyişle, insanların ve özellikle gençlerin örnek aldığı kişiler bazı davranışlara ve madde kullanımına başlanılmasını kolaylaştırmaktadır.

IV-DİN VE MADDE KULLANIMI

Din, kısaca insanları akıl sahiplerini mutlak hayra ileten bir kurum olarak tanımlanmaktadır. Bu anlam örgüsü içerisinde İslam dini, akıl sahiplerini muhatap almaktadır. İslamiyet, akli dengesi yerinde olmayanları sorumlu tutmaz. Din akıl üstüdür, ancak akıl dışı değildir. Mensuplarına akli çalıştırmayı temel bir görev olarak yükleyen Kur'an, iyiye ve güzele iletme konusunda, insanların farklı kanaatlerine değil, genel ve değişmez yaratılış kanunlarına öncelik tanır.⁴⁹ Kur'an, bireysel ve sosyal hayatın korunmasının önemsemekte ve bunun insani bir görev olduğunu; hatta yaratılışın bir gereği olduğunu bildirmektedir.

Bu temel esaslardan hareketle, dinin koruyucu bir kurum olduğu öteden beri kabul edilmektedir. Dinin bu koruma fonksiyonu, "Akıl Koruma, Ruhsal Yapıyı Koruma, Nefsi Koruma, Nesli Koruma ve Malı Koruma" gibi beş temel alanda kendini göstermektedir.

Yazımızda baştan beri "madde" kavramıyla ele aldığımız sigara, alkol ve diğer uyuşturucuların genel özelliklerine baktığımızda, insanın aklını, ruhsal ve fiziksel yapısını bozduğunu, sosyal ilişkileri olumsuz yönden etkilediğini, ekonomik hayatı sarstığını ve çocuklar/gençler arasında yayılma özelliği gösterdiği için de nesli bozduğu görülmüştür. Bu açıdan madde bağımlılığı, modern hayatın

⁴⁸ Kağıtçıbaşı, *a.g.e.*, s. 81.

⁴⁹ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, Yeni Boyut, İstanbul, s. 90.

bireysel ve toplumsal bir problemi olarak kendini göstermektedir. Dolayısıyla Kuran, bu önemli konu hakkında olaya ilgisiz kalmamış ve meseleyi “hamr” kavramıyla ele almıştır.

Hamr, sözlükte örtmek anlamına gelmektedir. İnsanın düşünme ve akıl yürütme yeteneğini örten uyuşturuculara; özellikle şaraba hamr denilmesi bundandır. İçkinin yasaklandığı Maide Suresi’nin 90. ayetindeki söz konusu yasak, hamr kelimesiyle ifade edilmektedir. Kur’an’ın geldiği Arap toplumunda üretilen bütün alkollü içkilere hamr denilmekteydi. Kur’an’da alkolle ilgili yasak getirilen hamr kelimesi, dikkat çekici bir şekilde ve seçilerek kullanılmıştır. Böylece, bu kelime ile hem o gün kullanılan alkollü içkiler, hem de insanın sağlığını, düşünce ve akıl yürütme faaliyetini dumura uğratabilecek her türlü uyuşturucu aynı anda yasaklanmış olmaktadır. Çünkü, hamr düşünce fakültelerinde ifsat ve aksaklık yaratmakta, insan ve toplum hayatını tehdit etmektedir. Bu bakımdan hamr’ın sıvı ya da kuru olması, ağızdan veya başka bir yolla alınması arasında hiçbir fark yoktur.⁵⁰

Kur’an’da hamr’ın yasaklanması, yukarıda tanıtılmaya çalışılan maddelerin zararlarına karşı, çok değer verdiği insan hayatının korunmasına ve hayatından kovulmasına yönelik açılmış bir savaş olarak algılanmalı ve bu savaşta akıl ve sağlıktan yana tavır konulmalıdır.

Çünkü hamr kelimesinin içerdiği anlamlar ile uyarıcı özellik taşıyan maddelerin sebep oldukları psikolojik ve bedensel sonuçlar arasında dikkat çekici bir uyum bulunmaktadır. Hamr kelimesinin anlamları, gizlemek, örtmek, engellemek, kapamak, kaplamak; mayalamak, ifsat etmek/bozmak, tahrik etmek, heyecanlandırmak, işgal etmek, ele geçirmek, karıştırmak (bilinci ve insan aklını), şaşkınlık vermek, galip gelmek, hakkından gelmek, eğlendirmek, avutmak, kin taşımak (Maide, 91), Kin ve düşmanlık sokmak, dolap çevirmek,

⁵⁰ Öztürk, a.g.e., s. 162.

hilekârlık yapmak, sarhoş eden madde (isün olarak), kabartmak (cesaret vermek)⁵¹

Hamr kavramının bu anlamlarına bakıldığında maddelerin insan ve toplum üzerinde oluşturduğu etkilerle ayn noktada buluştukları görülür. Dolayısıyla Kur'an, "hamr" kavramıyla yasak kapsamına aldığı maddeyi haram kılarken, onun haram oluşunu esas olarak bireysel, toplumsal, ekonomik ve sağlık açısından zararlı oluşuna bağlamış; diğer taraftan, bahse konu yasaklığı iman ile bağlantılı hale getirmiştir. Çünkü, insanlardan yapmaları veya yapmamaları istenilen işlerin iman ile irtibatlı hale getirilmesi, sonuca ulaşma bakımından daha etkili olmaktadır. Dolayısıyla, uyuşturucu maddeler insan aklına, ruh ve beden sağlığına, mal ve zaman kaybına, insan ilişkilerinin bozulmasına (Maide 90-91), genç neslin heder olmasına ve dini bakımdan Allah ile insanlar arası ilişkilerin bozulmasına yol açmaktadır. Bu ve benzeri zararları önlemeye yönelik olarak getirilen yasak kılınma, bizi modern tıbbın maddenin zararları ve kullanılmaması gerektiği yönündeki görüşüyle aynı noktada buluşturmaktadır.

Alkol kullanmama nedenlerinin tespitine yönelik olarak yapılan bir araştırmada deneklerin %63.5'inin "sağlığa zararlı", %54.9'unun ise "dini inançlara aykırı" buldukları için alkol almadıkları belirlenmiştir. Ayrıca, "insanlara zarar verdiği" için alkol almayanların oranı ise %43.4 olarak saptanmıştır. Alkol almama nedenleri arasında pahalılık etkisinin %7.8 oranında kalması dikkat çekicidir. Alkol almama konusunda "çevrenin izin vermemesi" oranı ise %12.9 olarak belirlenmiştir.⁵² Demek oluyor ki, zararlı maddeler konusunda insanlar hem sağlığa zarar verdiği hem de dini inançları zedelediği yönünde bilinçlendirildiği takdirde söz konusu maddelerin kullanımını azalacaktır. Zira, araştırma sonuçlarına göre, uyuşturucularla ilgili bilinç ve dini inançların alkol almamayı önemli ölçüde engellediği, sosyal çevrenin ve pahalılığın ise, alkol almada pek etkin olmadığı anlaşılmaktadır.

⁵¹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Eşiğinde Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2002, c. 3, s. 85-87.

⁵² http://www.hipnoz.net/Bagimliliklar/body_bagimliliklar.html.

V-KORUNMA YOLLARI

A-Şefkat Göstermek

Madde kullanma sorununun aşılmasında en önemli faktör, deneyimli ve eğitilmiş ailelerdir. Bu sebeple, çocuk eğitiminde sevgi ve şefkat olmazsa olmaz şartlardandır. Aynı sıcak ilgi ve sevgi uyuşturucuyla tanışan çocuklara da gösterilmelidir. Sert tavn ve davranışlar madde kullananlar üzerinde daha fazla olumsuz etki yapabilir.

Sosyal psikiyatri ve insani değerleri öne çıkaran hümanistik psikoloji, insanın huylarının ve davranışlarının olumlu yönde kolay bir şekilde değiştirilebilmesi yolunun şefkat-öfke duyguları arasında bozulan dengenin şefkat cihetine doğru çevrilmesinden geçtiğini belirtmektedir. İnsanlar, ancak sevgi ve şefkat ile doğmalardan, ilkelikten, arkaik⁵³ düşüncelerden, suç yatkınlığından, giderek artan cinsel arzuya bağlı yönelişlerden ve madde bağımlılığından rahatlıkla kurtulabileceklerdir.⁵⁴ Yapılan bir araştırmada ailelerin eğitimsizliği (%10.7), sevgisizlik ve iletişim kopukluğu (%15.3)⁵⁵ oranında ailede çocuklara yönelik şiddete sebep olmaktadır. Aile içinde ihtiyaç duydukları sıcak ilgi ve sevgiyi bulamayan çocuklar, baştan beri söylendiği gibi, mutluluğu başka yerlerde aramaya çalışmaktadırlar. Hırsızlık yapan bir çocuk, hırsızlık yaparken yalnızca fizyolojik ihtiyaçların gidermek için çalmamakta, belki de sevgi eksikliğini gidermek üzere bu yola başvurmaktadır. Yani suç, bir nevi öfkenin dışa yansması olmaktadır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, çocuğa iyi davranışınması, cezalandırılma korkusu, kıskançlık, ebeveynin hatalı gözetimi ve aşırı otoriter oluşu çocukları suça ve çeşitli arayışlara itmektir. Bu suç ve arayışların başında son yılların en büyük suçu olan alkol ve uyuşturucu bulunmaktadır.⁵⁶

⁵³ Eskimiş, değerini kaybetmiş.

⁵⁴ http://www.geociti/dersnotlari/sosyalpsikiyatri/sosyal_psikiyatri_nedir.htm (04.09.2002).

⁵⁵ <http://leguin.haylaz.org/siddet.htm> (04.09.2002).

⁵⁶ <http://www.geocities.com/kemalgokcan/csuc.html> (04.09.2002).

a-Anne ve Babalar Ne Yapmalı?

Çocuklarının herhangi bir madde kullandığını öğrenen anne-babalar, endişe ve paniğe kapılmamalı, öfke ile hareket etmemeli, çocuklarını suçlamamalı, onlara kötü davranmamalıdır. Ayrıca, sorun görmezlikten gelinmemeli, durum gizlenmemeli, davranışlar takip edilmeli ve çözümü yönünde çareler aranmalıdır. Çocuklar sıkılmamalı, onlara daha çok sevgi, şefkat ve zaman ayrılmalıdır. Aile bağları gözden geçirilmeli, varsa sorunlar giderilmeli ve sıcak aile ortamının tesisine çalışılmalıdır. Çocuğun sosyal çevresi incelenmeli, arkadaş ilişkileri kontrol edilmelidir. Ebeveynler, çocuklarının sigara, alkol ve uyuşturucu kullanmasında kendi eksiklerinin ve katkılarının da olabileceğini unutmamalıdır.

Aile içerisindeki duygusal ve sosyal etkileşim açısından başarılı bir çocukluk dönemi geçiren birey, ergenlik dönemi sorunlarını daha kolay çözmekte, karşılaştığı zorlukları başarıyla geçiştirebilmektedir. Bu sebeple, anne-babalar çocuklarıyla daha çocukluk döneminden itibaren arkadaşça bir diyalog kurmalı, bunu ergenlik döneminde de sürdürmelidirler. Böylece, genç için gerekli olan rehberlik görevi hakkıyla yerine getirilmiş olacaktır.

b-Madde Kullanımının Yaygın Olduğu Aile Tipleri

Bu kriterler, hiç şüphesiz kesin olmamakla birlikte, fikir vermesi açısından önem arz etmektedir:

- *Parçalanmış, boşanmış aileler,
- *Ebeveynlerden birinin ölümü,
- *Aile içinde kullanıcı birinin oluşu,
- *Aile içi iletişim eksikliği,
- *Baskıcı ve ilgisiz aile, ilgi gösterilse bile kalite eksikliği,
- *Aile içinde gencin örnek alacağı bir kimsenin olmayışı.⁵⁷
- *Anne-baba desteğinin az olması,

⁵⁷ <http://www.iem.gov.tr/narkotik/abg.ltml> (23.09.2002).

*Anne-babamın gencin sigara ve alkol kullanmasına izin verici, fazla toleranslı bir tutum içerisinde bulunması,

*Tutarsız disiplin anlayışı, anne-babanın disiplinde farklı tutum sergilemeleri

*Anne-babanın çocuğun aktivitelerine ilgisiz kalışı,

*Başarımın ödüllendirilmeyişi,

*Suçluluk duygusunun uyandırmanın bir eğitim metodu olarak uygulanması,

*Aile ve çevrenin çocuklardan gerçekçi olmayan beklentileri, çok başarı beklenmesi, başarımın takdir edilmeyişi.⁵⁸

B-Tıbbi Yardım

Eroin hariç, diğer madde bağımlılıklarından kurtulmak için yetişkin bireylerin kendi çabaları yeterli olabilir. Fakat, çocuklara sevgi, ilgi ve şefkat eşliğinde rehberlik de yapmak gerekmektedir. Diğer taraftan, konunun uzmanları eroin bağımlılığından kurtulmak için mutlaka uzmanlar eşliğinde tıbbi yardım alınmasını gerekli görmekteyler.⁵⁹

C-İrade Sağlamlığı ve Kritik Süreç

Alışkanlıkların önüne geçilebilmesi için terapi, moral destek ve tıbbi yardım ile birlikte sağlam bir iradeye de ihtiyaç bulunmaktadır. Özellikle çocukların/gençlerin moral destek ve ilgiye çok gereksinimleri büyüktür. Bu sebeple yanlışların üzerine cesaretle gidilmeli, çocuklara/gençlere bu konuda her türlü destekleyici yol gösterilmeli ve önlerine yeni hedefler konulmalıdır. Alışkanlıkları hatırlatacak ne varsa ortadan kaldırılmalı, maddeyi unutturacak çeşitli uğraş alanları oluşturulmalıdır. Günlük hayat, yapılacak işlere ait plan ve projelerle doldurulmalı, böylece madde kullananlar meşgul edilmelidir. Diğer bir deyişle insanın önüne çeşitli aktivitelerle dolu bir gün konulmalıdır.

Yapılan araştırmalar, maddeyi bıraktıktan sonra, tekrar başlamanın en sık beşinci ya da yedinci güne rastladığını ortaya koymaktadır. Sonra

⁵⁸ <http://www.alkolmadde.com/gençlik.htm> (16.09.2002).

⁵⁹ <http://www.iem.gov.tr/narkotik/abg.html> (23.09.2002).

20. günlerde, yani üçüncü haftada yeni bir atak, ardından, 3. ayda yeni bir dalga gelmektedir. Eğer bu muhtemel atak ve dalgalarla dolu süreç rahatlıkla atlatılabilirse, 3. aydan sonra maddeye tekrar başlama oranı düşüktür.

D-Bağımlılığın Tespiti

Uzmanlar, uyuşturucuların her zaman damar yoluyla kullanılmadığını belirtmektedirler. Damar yoluyla kullanılsa, ancak 2 yıl sonra başlamaktadır. Böyle bir durumda artık çok geç kalınmış olmaktadır. Yapılan araştırmalar, ne yazık ki, ailelerin çocuklarının uyuşturucu kullandıklarını ancak iki yıl sonra fark ettiklerini ortaya koymaktadır.⁶⁰

Gençlerin içinde bulunduğu aile, okul ve yakın çevre, alkol ve uyuşturucu kullanan genci ne kadar erken fark eder, ona yardım ederse, gencin kurtulma şansı o kadar artar. Bu sebeple erken teşhis belirtileri ve bunların tespiti önemlidir. İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Narkotik Şube Müdürlüğü'nün belirlediği hususları fiziksel, ruhsal ve toplumsal olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür. Konuyla ilgili bazı kriterler şöyledir:

a-Fiziksel Belirtiler

- *Bitkinlik
- *Dalgınlık
- *Uyuklama ve uyku bozukluğu
- *Konuşma güçlüğü
- *Burun akıntısı
- *Terleme ve Titreme
- *Dengesizlik
- *Gözde kanlanma
- *Yüzde kızarma ve soğukluk

b-Ruhsal-Toplumsal Belirtiler

- *Duygulardaki değişiklikler
- *İlgi ve istek kaybı
- *Donukluk
- *Bilişsel bozukluklar
- *Başarı düşüklüğü
- *Bakımsız bir dış görünüm
- *Gerçek dışı konuşma
- *İçe kapanma
- *Çevre değişikliği

⁶⁰ <http://www.ntvmsnbc.com.com/news/122079.asp> (16.09.2002).

- | | |
|--------------------------------|-----------------------------|
| *Kabızlık ve ishal | *Konuşma içeriğinde değişim |
| *Mide ve bağırsak bozuklukları | *Aşırı para harcama |
| *Yürüme bozukluğu | *Suç işleme eğilimi |
| *Solunum güçlüğü | *Evden uzaklaşma |
| *Ağrılar | *Madde kokusu |

Konunun uzmanları bu tür davranışlar sergileyen her gencin mutlaka uyuşturucu kullandığı anlamına gelmediğini söylemektedirler. Çünkü, ergenlik döneminde de benzeri ruhsal ve bedensel değişiklikler görülmektedir. Konuyla ilgili olarak, madde kullananlarda genellikle şu değişiklikler gözlenmiştir:

- *Arkadaş çevresi değişir,
- *Ani tepkiler verir, saldırgan ya da asi davranışlar gösterir,
- *Aile ilişkileri azalır, odasında yalnız kalmak ister,
- *Her şeyi reddetme, aykırı davranışlar gösterme,
- *Erken yaşlarda davranış problemleri yaşamak,
- *İçeride dönüklük ve çabuk heyecanlanmak,
- *Fazlasıyla itaatkarlık, yaşlılarından aşırı etkilenme,
- *Okul başarısı düşer, devam azalır,
- *Para harcaması artar,
- *Davranışlarda tutarsızlık görülür. Bazen neşeli, bazen de hırçın, saldırgan, öfkeli ve sakin davranışlar gösterebilir,
- *Kullanılan maddelerdeki tüketimin artırılması.⁶¹

Madde tüketiminin artışı (tolerans), maddeden maddeye farklılık gösterebilir. Opiyat ve kokain gibi maddelerde tolerans çok kısa zamanda değişirken, alkol tipi bağımlılıkta bu yıllar alabilmektedir.⁶²

⁶¹ <http://www.iem.gov.tr/narkotik/abg.html> (23.09.2002).

⁶² <http://aile.gov.tr/kavram.htm> (16.09.2002).

*Madde kullanımı bırakıldığıda veya alışılmışın altında bir dozun alındığı dönemleri izleyen zamanlarda, huzursuzluk ve uyuyamama gibi durumların ortaya çıkması. Bazen, uykudan uyanma ve uykuya dalma şeklinde ortaya çıkan belirtiler, bağımlılarda gün boyu depresyon, letarji,⁶³ somnolans/hastalık derecesinde uyku (alkol, amfetamin, kokain, barbütürat ve opyat gibi maddelerde) anksiyete, terleme, bulantı ve kusma gibi belirtiler gösterebilir.⁶⁴

Birey, zihinsel olarak kullandığı madde ile yoğun bir meşguliyet halinde olup, maddenin, ruhsal yapısı üzerinde yol açtığı değişiklikleri düşünmekte ve eksikliğini duyduğu maddeyi temin etmeye çalışmaktadır. Dürtüsel nitelikli ve anksiyete yaşantısına uygun olarak, bu dönemde kullanılan maddeye “aşerme” düzeyinde bir yöneliş vardır. Bunlar, örnekler tarafından açık ve bilinç düzeyinde ifade edilmese bile, geri planda tutum ve davranışın maddenin bir an önce bulunması doğrultusunda programlanmaktadır. Bu durum, bireyin hayat aktivitelerini kalitesini düşürmekte ve başarısını engellemektedir.

Bu duruma gelen bağımlıların, günlük iş repertuarı gittikçe azalmakta ve ilk planda “madde kullanma” davranışı olmak üzere, birkaç davranışa indirgenmektedir. Bu daralma ve sınırlamaya uygun olarak, bireysel ve sosyal sorumluluklar, roller, görevler vs. ikinci, üçüncü plana itilmektedir. Bağımlılığın ilerlemesiyle birey, mesela alkolü günlük aktivite düzeyine yükselterek rutini hale getirebilmektedir. Bu fenomen, diğer maddeler için de geçerlidir.⁶⁵

E-Koruyucu Diğer Faktörler

*Maddelere karşı özendirici tavırlardan kaçınılmalıdır. Çünkü, her türlü madde kullanımı merak ve örnek alma ile başlamaktadır. Bu açıdan, görsel ve yazılı basım maddeyi özendirici aktivitelerden kaçınılmalı ve maddenin bilimsel yöntemlerle anlatılarak gençlerde bilinç oluşturulmalıdır.

⁶³ Yaşama işlevlerinin çok zayıfladığı, çok derin ve sürekli patolojik uyku durumu.

⁶⁴ Aynı yer.

⁶⁵ <http://www.aile.gov.tr/kavram.htm> (16.09.2002).

*Akademik başarılar hem aileler hem de okul çevrelerince önemsenmeli, takdir edilmeli ve ödüllendirilmelidir.

*Çocukların organize okul, spor, müzik, bilimsel araştırmalar ve projeler geliştirme gibi aktivitelere katılımı sağlanmalı, bu hususlarda kendilerine her türlü katkı yapılmalıdır.⁶⁶

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye’de de madde bağımlılığı gün geçtikçe hızla artmaktadır. Bu artışın, gençler ve özellikle çocuk denecek yaştaki nüfus arasında yoğunlaşması dikkat çekmektedir. Madde kullanımı, kullananlarını kendileri, aileleri ve toplum açısından; daha ileri bir tahlille, ülke kaynaklarının israf edilmesi ve gençliğin geleceği açısından zarar veren çok önemli sosyal bir sorun haline gelmiştir. Çünkü, bu problemin fiziksel, psikolojik, sağlık, ekonomik ve sosyal boyutları bulunmaktadır.

Yapılan bütün araştırmalar ve uzmanlar, gençlerin gerek madde kullanmaya başlamalarında, gerekse suça yönelmelerinde en büyük faktörün aile olduğunu ortaya koymaktadır. Ardından sırayla, çevre ve arkadaş grupları, ekonomik sebepler, kültürel çatışmalar ve rol modelleri gelmektedir. Ancak, en büyük görev ve sorumluluk ailelere düşmektedir. Bu açıdan, ailelerin eğitim düzeyleri mutlaka yükseltilmeli, ekonomik sorunlar giderilmelidir. Sıcak aile ortamını bulamayan çocuklar, bu ihtiyaçlarını dışarıda aramaya kalkışmakta ve bundan sonra her türlü tehlikeye açık hale gelmektedirler. Halbuki ailelerin çocuklarını koruma ve kollama görevleri vardır.

Gençler, henüz zihinsel, fiziksel ve ruhsal yönden yeterli bir olgunluğa erişmemiş, toplumsal rol ve görevlerini öğrenmekte olan, doğal dürtüleriyle çelişen kurallara neden uyulması gerektiğini anlayamamaktadırlar. Bu sebeple yardıma, desteğe, sevgiye, ilgi ve alakaya ihtiyaçları vardır. Madde kullanımı, kalıtsal etkenlerin etkin olduğu yönündeki teorileri destekleyen sonuçlar olmakla birlikte,

⁶⁶ <http://www.alkolmadde.com/gençlik.htm>.(16.09.2002);
<http://www.iem.gov.tr/narkotik/abg.html> (23.09.2002). Ayrıca bkz. Senemoğlu, a.g.e., s. 89.

günümüzde çevre faktörünün daha etkin ve yönlendirici olduğu kabul edilmektedir. Sevgi eksikliği, yanlış ve yetersiz eğitim, baskıcı disiplin yöntemleri, çocuk istismarı, iç ve dış göçlerin oluşturduğu kültürel çatışmalar, ekonomik bunalımlar, aile içi iletişimsizlik ve geçimsizlik, parçalanmış aile sorunları, aile ve çevredeki kötü örnekler ile kitle iletişim araçlarının özendirme gibi birçok husus, madde kullanımını ve bu bağlamda suç işlemeyi artırıcı bir rol oynamaktadır.

İzmir Barosu'nun tespitlerine göre çeşitli araştırmalarda, mala yönelik suçlarda, özellikle de hırsızlıkta yüksek tekrar oranları belirlenmiştir. Çünkü, mala karşı suç işleyenlerde, mala duyulan ihtiyaç sebebiyle, pişmanlık duygusu körelmekte, aldırma duygusu ve buna bağlı olarak antisosyal davranışlar gelişmektedir. Buna karşın, kişiye yönelik veya cinsel suç işleyenlerde suçluluk duygusuna daha çok rastlanmaktadır. Fakat, bu konudaki en önemli etken aile içi iletişimsizlik, sevgi ve şefkat eksikliği, aile ve okul denetiminden uzak kalmanın verdiği başıboşluk ve arkadaş çevresidir.⁶⁷

İnsan içinde bulunduğu toplumda yoğrulmakta ve şekillenmektedir. Bu şekil alış, öğrenme, taklit ve kültürel değerleri kavrama gibi son derece kapsamlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, insanlar tutum ve davranışlarının çoğunu başka insanlardan edinmektedirler. Sosyal öğrenmenin, madde kullanma davranışını hem indüklediği hem de biçim verdiği ileri sürülmektedir. Konuyla ilgili çalışmalarda elde edilen sonuçlar bunu doğrulamaktadır. Bunun yanında, maddeye ulaşabilme/temin edebilme kolaylığı veya zorluğu da bireylerin maddeye başlamalarında ve bağımlılığın ileride alacağı biçim açısından potansiyel önem taşımaktadır.

Madde kullanımında ve suç işlenmesinde arkadaş çevresinin rolünün büyük olduğu bir gerçektir. Her şeyden önce, çevreyle iyi iletişim kuramayan çocuklar ile daha serbest ve sorumsuz bir yaşam arzu eden ve bu sebeple otoriteye baş kaldırma eğilimi gösteren çocuklar belirli bir arkadaş grubuna katılmakta, bu grup içerisinde sosyal statü sahibi olabilmek için grup dayanışmasına gereksinim duymaktadır. Bu birliktelik zaman içerisinde erginlik çağının özelliklerinin de etkisiyle

⁶⁷ http://www.izmirbarosu.org.tr/dergi/2001_sayı02_06.htm (04.09.2002).

madde kullanımı veya suç işleyen bir çeteye dönüşebilmektedir. Araştırmalarda suç işleyen veya madde kullanan çocukların/gençlerin arasında suçlu, sosyopat ve alkol kullananların çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.⁶⁸ Ergenlik döneminin kendini arama, kurulu düzene başkaldırı, çelişkiler ve belirsizlikler içinde bulunma şeklinde özetlenebilecek bazı özellikleri, gençte onu destekleyecek, kendine özgü değerlerini paylaşacak ve bu arada kendisiyle özdeşleşebilecek bir arkadaş grubu özlem ve ihtiyacını doğurmaktadır. Çünkü bu dönem, sosyalleşmenin, hayatı paylaşmanın, toplum içerisinde rol ve statü edinmenin doğal olduğu bir süreçtir. Ergenlerin dışa açıldıkları bir evredir. İşte çocuğun/ergenin katıldığı gruptaki bütün sosyal normlar ve bu arada madde kullanımı ya da suç türleri gruba katılan çocuk veya ergen tarafından da aynen paylaşılmaktadır.

Bakım ve rehabilitasyona muhtaç çocukların sayısının her yıl büyük artış göstermesine rağmen ülkemizde ne yazık ki yeterli sayıda rehabilitasyon merkezi bulunmamaktadır. Diğer yandan, mevcut merkezler ise, suç veya sorunlara göre bir ayırımı tabi tutulmadan zanlı ya da problemli çocuklara tahsis edilmektedir. Hırsızlık yapanlar veya uyuşturucu kullananlar ile değişik sebeplerden dolayı evden kaçanlar aynı yerleri paylaşmaktadırlar. Bu durum ise, diğer çocukların da bozulmalarına yol açmaktadır. Söz konusu yanlışlığın önüne geçilebilmesi için suçların türlerine göre rehabilitasyon merkezlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Sonuç itibarıyla konunun çözümüne yönelik şu önerilerde bulunulabilir:

*Aileler, aile içi iletişimin sağlıklı bir şekilde yürütebilmeleri ve çocuk terbiyesi hakkında bilgilendirmeye yönelik kurs, panel ve seminer gibi aktivitelerle bilinçlendirilmelidir. Konuyla ilgili çalışmalar şehrin gecekondu ve varoş denilen bölgelerinde yaygınlaştırılmalıdır.

⁶⁸ http://www.izmirbarosu.org.tr/dergi/2001_sayı02_06.htm (04.09.2002).

*Aileler, madde kullanımı gibi bir problemle karşılaştıklarında çocuklarına karşı nasıl davranmaları ve ne yapmaları gerektiği konularında eğitilerek bilgilendirilmelidirler.

*Aileler, çocukların gelişme evreleri ve bu evrelere ait özellikleri öğrenmeleri konusunda eğitilmeli ve bilinç kazandırılmalıdır.

*Aile ve okullarda çocuğun duygularını bastırıcı, sınırlayıcı, makul isteklerine gem vurucu bir disiplin yerine tutarlı ve makul bir anlayışın hakim kılınması sağlanmalıdır.

*Çocuklara yeterli miktarda oyun oynama imkanı sağlanmalı; kitap okuma dahil, değişik aktivitelerle meşgul edilmelidir. Güçleri ve yeteneklerinin üstünde bir beklentiye sokulmamalıdır.

*Çevrenin etkisiyle artabilecek ve ergenlik dönemi bunalımları olarak ortaya çıkan sonuçları önlemek için aile danışma ve gençlik merkezleri yaygınlaştırılmalıdır.

*Kitle iletişim araçlarında çocukları/gençleri madde kullanmaya yönlendiren, teşvik eden ve özendiren film gibi etkinliklerden kaçınılmalıdır. Çocukları madde kullanmaya ve suç işlemeye yönlendiren, teşvik eden veya azmettiren kişilere yönelik etkin ve caydırıcı yaptırımlar uygulanmalıdır.

*Okullarda ve kitle iletişim araçlarında madde kullanmanın zararlarına yönelik programlar, panel, seminer ve etkinlikler düzenleyerek gençlerde bilinç oluşturmaya çalışmak.

*Dini duygular harekete geçirilerek madde kullanımının zararları ve kötülüğü hakkında dini değerlerden de yararlanma yoluna gidilmelidir. Çünkü, bir konu hakkında sadece bilgi vermek ya da dini duyguları harekete geçirmek bazen yeterli olmamaktadır.

*Madde bağımlıların tedavisi için yeterli sayıda sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve pedagog gibi yetişmiş elemanların bulunduğu rehabilitasyon ve terapi merkezlerinin sayısı artırılmalı, nitelik ve nicelik açısından iyileştirilmelidir.

*İsrahevleri ya da cezaevlerine düşen çocuklar rehabilite edilerek topluma kazandırılmalıdırlar. Onlara suçlu gözüyle bakılmamalı, tahkir

edilmemeli ve mümkün olduğunca kendilerine iş imkanı sağlanmalıdır. Bu yapılamadığı takdirde, tekrar ya madde kullanılacak veya suç işlenerek geri dönülerek fasit daire devam edecektir.

*Çocukların güven duyguları başta aileler olmak üzere, okul ve diğer yerlerde sarsılmamalı, konuyla ilgili olarak gerekli şart ve ortam hazırlanmalı, birey olarak kimlikleri tanınmalıdır. Bu açıdan, gençlerin kendi haklarını korumaları yönünde bir bilinç kazanmalarına ve gerektiğinde “hayır” diyebilecek şekilde özgüven içerisinde yetiştirilmeleri önem kazanmaktadır.

*Ergenlik ve gençlik dönemi sorunlarının çözümünde çocuklara yardımcı olunmalıdır. Çünkü, sorunlarını çözmekte zorlandıkları ve buna çare bulamadıklarında madde kullanımı başlamakta ve giderek artış göstermektedir. Diğer bir deyişle çaresizlik madde kullanımın için önemli bir etkidir. Bu bakımdan, gençlere sorunlara karşı dayanıklılık ve üstesinden gelme bilinci kazandırılmalı, sorunlara karşı nasıl davranılması gerektiği kendilerine öğretilmelidir.

*Toplum genelinde bağımlılık sendromu sorunsalına ait oluşturulacak ulusal ve genel politikaların belirlenmesinde “ulaşabilme/temin edebilme” gibi çevre unsurları içerisinde, özellikle ve öncelikle belli yaş grubuna dikkat edilmeli, ulaşmayı zorlaştırıcı ve caydırıcı tedbirler alınmalıdır.

*Suçlu veya problemlili çocuklar için kullanılmak üzere rehabilitasyon merkezlerinin sayısı başta büyük şehirler olmak üzere bütün Türkiye’de yaygınlaştırılmalı ve bu tür kuruluşlar devlet, halk ve sivil kurumlar tarafından desteklenmelidir.

*Rehabilitasyon Merkezleri, problemlerin türlerine göre tasnif edilmeli, suçlu ve suça eğilim gösteren çocuklar için ayrı merkezler açılmalıdır.